

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Felicia Afsén

Rymmer straffsystemet en ny kriminalisering?

*En analys av godtagbarheten av en nykriminalisering av
rymning från fängelse*

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Christoffer Wong

Termin: VT 2024

Innehåll

Summary	5
Sammanfattning	7
Förord	9
1 Inledning.....	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och frågeställningar	11
1.3 Forskningsläge	12
1.4 Metod	12
1.5 Material	13
1.6 Avgränsningar och definitioner.....	14
1.7 Disposition	16
2 Frågan om rymning från fängelse i Sverige	18
2.1 Inledning	18
2.2 Hur rymning har behandlats historiskt.....	18
2.3 Närliggande brott	20
2.3.1 Inledning	20
2.3.2 Främjande av flykt.....	20
2.3.3 Skyddande av brottsling	21
2.3.4 Våld och hot vid en rymning	22
2.4 Dagens reglering	22
2.4.1 Disciplinära åtgärder.....	22
2.4.2 Förebyggande åtgärder	23
2.4.3 Verkställd tid	24
2.5 Kriminalvårdens statistik	24
2.5.1 Inledning	24
2.5.2 Verkställighet av fängelsestraff samt rymningar och avvikelser.....	24
2.5.3 Rymningsförsök och rymningsförberedelse	26
2.5.4 Återfall efter verkställt fängelsestraff.....	26
3 Frågan om rymning från fängelse i andra nordiska länder.....	27
3.1 Inledning	27
3.2 Danmark.....	27
3.3 Finland.....	29
3.4 Norge.....	31
4 Allmänna utgångspunkter för kriminaliseringar	33
4.1 Inledning	33

4.2	Varför kriminalisera?	33
4.2.1	Straffsystemets syfte	33
4.2.2	Straffrättens symboliska funktion	34
4.2.3	Effektivitet och allmänprevention	35
4.3	Restriktivitet och ultima ratio-principen	37
5	Frågan om kriminalisering av rymning	39
5.1	Inledning	39
5.2	Närmare om det aktuella kommittédirektivet	39
5.3	Vad är problemet?	40
5.4	Kan en kriminalisering förväntas vara effektiv?	42
5.4.1	Inledning	42
5.4.2	Allmänt om allmänprevention och rymning	43
5.4.3	Allmänprevention för olika intagna	43
5.4.4	Erfarenheter från Danmark och Norge	45
5.4.4.1	Danmark	45
5.4.4.2	Norge	47
5.5	Sammanfattning av kapitlet	47
6	Straffrättsutredningens kriterier för kriminalisering samt kommittédirektivets förhållande till dem	49
6.1	Inledning	49
6.2	Straffbudet måste avse ett godtagbart skyddsintresse	49
6.2.1	Förklaring av kriteriet	49
6.2.2	I förhållande till rymning	51
6.2.2.1	Inledning	51
6.2.2.2	Skydd mot brottslighet	52
6.2.2.3	Trygghet för brottsoffer	52
6.2.2.4	Tilltro till systemet	53
6.2.2.5	Respekt för rättskipningen	53
6.2.2.6	Minskade kostnader för samhället	54
6.2.2.7	Sammanfattning av skyddsintressena	55
6.3	Skada på skyddsintresset	55
6.3.1	Förklaring av kriteriet	55
6.3.2	I förhållande till rymning	58
6.3.2.1	Skydd mot brottslighet	58
6.3.2.2	Trygghet för brottsoffer	60
6.3.2.3	Tilltro till systemet	62
6.3.2.4	Respekt för rättskipningen	63
6.3.2.5	Sammanfattning av skada på skyddsintressena	64
6.4	Skuldprincipen måste tillämpas	64

6.4.1	Förklaring av kriteriet	64
6.4.2	I förhållande till rymning	65
6.4.2.1	Klandervärdhet vid en rymning	65
6.4.2.2	Tidpunkt för uppsåts- eller oaktsamhetsbedömningen	66
6.4.2.3	Klandervärdhet och straffskala	67
6.5	Inget tillräckligt värdefullt motstående intresse	68
6.5.1	Förklaring av kriteriet	68
6.5.2	I förhållande till rymning	69
6.6	Brist på tillräckligt effektiv alternativ metod	71
6.6.1	Förklaring av kriteriet	71
6.6.2	I förhållande till rymning	73
6.6.2.1	Finns det redan en tillräckligt effektiv handlingsdirigerande regel?	73
6.6.2.2	Kan införandet av en icke repressiv handlingsdirigerande regel vara tillräckligt?	73
6.6.2.3	Förebyggande åtgärder och utökad säkerhet	73
6.6.2.4	Behöver en repressiv handlingsdirigerande regel införas? 76	
6.6.2.5	Sammanfattning av kriteriet	78
6.7	Sammanfattning av en kriminaliserings godtagbarhet	78
7	Avslutande reflektioner	80
8	Käll- och litteraturförteckning	83

Summary

This essay aims to analyse the acceptability of a criminalisation of prison escape in Swedish law, based on the five criteria set out in SOU 2013:38 *Vad bör straffas? (What should be punished?)*, called Straffrättsutredningen (The Criminal Justice Investigation). Furthermore, I discuss whether other considerations are needed before a criminalisation is decided. The discussions are based on the terms of reference in dir. 2022:95, which initiated an ongoing investigation regarding a possible criminalisation of prison escape.

Before I discuss the acceptability of a criminalisation based on the Criminal Justice Investigation, I state that a criminalisation must be expected to have a deterring effect in order to even be considered. Hereby, I find that it cannot be ruled out that a criminalisation of prison escape could have such an effect.

The first criterion of the Criminal Justice Investigation is that the criminalisation must aim to protect an acceptable interest. Based on the mentioned terms of reference, I have identified five interests that a criminalisation intends to protect. I concluded that four of them are such interests that could be justified to protect using criminalisation. The second criterion is that the unwanted act must involve a risk of causing significant damage to the interest. I conclude that prison escape involves such risk in relation to two of the identified interests.

The third criterion states that only those who have shown culpability, or been blameworthy, should be punished. A person is considered culpable if they have acted with intent or negligence, of which intent shows more culpability. Based on the two remaining interests, I conclude that a criminalisation of prison escape can only be acceptable for intentional acts.

According to the fourth criterion, there must be no sufficiently valuable conflicting interest that makes a criminalisation unacceptable. I hereby state that it cannot be ensured that any of the conflicting interest are valuable enough to rule out an acceptable criminalisation. The fifth criterion states that there must be no alternative method that can be sufficiently effective to deter from

the unwanted behaviour. The amount of prison escapes in Sweden is relatively small, which may indicate that existing methods are *effective*, at least to a certain extent. However, the fact that escapes still occur, and that the number is increasing, indicates that these methods are not *sufficient*. The conclusion is therefore that it cannot be ruled out that criminalisation is needed to solve the problem.

In addition to these criteria, through the essay as well as in its conclusion, I address additional things that the legislator needs to consider in order for a criminalisation to be acceptable. Although, the fact that it cannot be ruled out that a criminalisation is *acceptable* does not mean that an escape is *desirable*. Therefore, in the last chapter, I say some further things about what should be taken into account when considering the desirability of criminalising prison escape. Lastly, I discuss some considerations regarding the scope of a possible criminalisation.

Sammanfattning

Förevarande uppsats syftar till att analysera godtagbarheten av en kriminalisering av rymning från fängelse i svensk rätt. I den större delen av uppsatsen analyseras godtagbarheten utifrån de fem kriterier som satts upp i SOU 2013:38 *Vad bör straffas?* (Straffrättsutredningen). Därefter diskuteras huruvida det finns andra överväganden som behöver göras innan en eventuell kriminalisering beslutas. Uppsatsen tar utgångspunkt i kommittédirektivet dir. 2022:95 *Ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott*, vilket initierat en nu pågående utredning om en eventuell kriminalisering av rymning.

Innan godtagbarheten diskuteras utifrån Straffrättsutredningen stadgar jag att en kriminalisering bör kunna förväntas vara effektiv i att verka brottsavhållande för medborgarna för att den överhuvudtaget ska ha någon mening. Jag konstaterar att det inte kan uteslutas att en kriminalisering av rymning kan ha sådan effekt.

Det första av Straffrättsutredningens kriterier är att kriminaliseringen måste avse skydda ett godtagbart skyddsintresse. Utifrån kommittédirektivet har jag identifierat fem intressen som avses skyddas genom en kriminalisering av rymning och kommit fram till att fyra av dem kan vara sådana intressen som är godtagbara att skydda genom kriminalisering. Det andra kriteriet är att gärningen ska riskera att orsaka påtaglig skada på skyddsintresset, vilket rymning bedöms göra för två av skyddsintressena. Utredningens tredje kriterium är att skuldprincipen måste tillämpas, vilket innebär att endast den som varit klandervärd bör straffas. Klandervärdhet kan visas genom uppsåt och oaktsamhet, där uppsåt anses vara mer klandervärd än oaktsamhet. Utifrån de två återstående skyddsintressen kommer jag fram till att en kriminalisering av rymning endast kan vara godtagbar för uppsåtliga gärningar. Enligt utredningens fjärde kriterium får det inte finnas något tillräckligt värdefullt motstående intresse som gör att en kriminalisering är utesluten. Här konstaterar jag att det inte går att säkerställa att det finns något intresse som väger tillräckligt tungt för att utesluta en godtagbar kriminalisering. Det femte kriteriet

innebär att det inte får finnas någon alternativ metod som kan vara tillräckligt effektiv för att motverka det oönskade beteendet. Att antalet rymningar är förhållandevis litet kan tyda på att befintliga metoder är effektiva, åtminstone i viss utsträckning. Att rymningar fortfarande sker, och att dessutom antalet ökar, tyder dock på att dessa metoder inte är *tillräckliga*. Slutsatsen är därför att det inte kan uteslutas att en kriminalisering behövs för att komma till rätta med problemet.

Utöver Straffrättsutredningens kriterier tar jag genom uppsatsen, samt i dess avslutning, upp ytterligare saker som lagstiftaren behöver beakta för att en kriminalisering ska vara godtagbar. Därutöver stadgar jag att en kriminalisering inte automatiskt är *önskvärd* bara för att den är *godtagbar* och tar upp några synpunkter om vad som bör beaktas vid övervägande om önskvärdheten i att kriminalisera rymning. Slutligen diskuterar jag några överväganden som bör göras om omfattningen av en eventuell kriminalisering.

Förord

Det är med blandade känslor jag nu lägger fem års studier av juridik bakom mig. Dessa år har präglats av mycket plugg, stress och prestationsångest, vilket gör att examen känns som en lättnad. Men framför allt har studietiden, trots två år av pandemi, inneburit otroligt mycket roligt – vänner för livet, oförglömliga skratt och oändligt med festligheter – vilket istället lämnar mig med en känsla av vemod.

Det finns många att tacka för det stöd de gett mig under dessa år. Först och främst vill jag tacka Karolina – min första och bästa vän under juristprogrammet. Tack för att du alltid funnits där med dina kloka insikter och din otroliga, icke-dömande inställning till livet. Tack mamma och pappa för att ni stöttat mig genom hela min skolgång och att ni alltid finns där när jag behöver er. Tack Sandra, Mona, Fanni, Seth, Ethan, Clarissa, Marco och Werner för att ni gjorde mitt utbyte till den absolut bästa tiden i mitt liv. Tack Nabbe, Moa, Calle, Bella, Nathalie och Julia för att ni kom in i mitt liv och förgyllde de sista terminerna på juristprogrammet.

Slutligen vill jag rikta ett stort tack till min fantastiska handledare Christoffer Wong. Tack för att du stöttat mig genom hela den process som resulterat i detta arbete. Tack för dina noggranna genomläsningar av allt jag skickat in och för de givande diskussioner vi haft under våra möten.

Lund den 14 maj 2024

Felicia Afsén

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det var den 5 september 1988. Ioan Ursut, en intagen på Kriminalvårdsanstalten Hall, hade bestämt sig för att rymma. Efter att ha kletat in sig i smör från matsalen lyckades han klämma sig igenom en trång ventil och fira sig ner med ett lakan till marken.¹ Den 28 juni 2004 lyckades ytterligare fyra intagna rymma från samma anstalt med hjälp av en kriminalvårdare, vapenhot och våld.² Den 12 juli 2018 rymde en person under en fängstransport när en kriminalvårdare gick iväg för att kissa.³ Den 30 juli 2023 lyckades fem intagna ta sig ut från anstalten Skenäs genom att gå ut genom en branddörr.⁴

Varje år händer det att intagna lyckas rymma från Kriminalvårdens anstalter runtom i landet. Det är inte straffbart att rymma eller avvika från ett fängelsestraff i Sverige. Istället sanktioneras det genom disciplinära åtgärder inom ramen för straffverkställigheten. En eventuell kriminalisering av rymning har dock diskuterats på olika håll. Bland annat har ett stort antal motioner med förslag om en sådan kriminalisering lagts fram till riksdagen⁵ och justitieutskottet har vid två tillfällen föreslagit ett tillkännagivande till regeringen om detsamma.⁶ Frågan har även diskuterats i några förarbeten.⁷ Rymning är sedan många år tillbaka kriminaliserat i bland annat Danmark, Finland och Norge.⁸

I juni 2022 beslutade regeringen kommittédirektivet *Ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott*⁹ genom vilket en särskild

¹ Bergfeldt (*Aftonbladet*, 2010-01-28).

² Lidholm (*Svenska Dagbladet*, 2015-06-14).

³ 'Svår avvägning när permission ska beviljas' (*Aftonbladet*, 2018-08-02).

⁴ Zangana & Sjögren (*Aftonbladet*, 2023-07-30); Christensen & Wärlinge Andersson (*SVT Nyheter*, 2023-07-31).

⁵ Se exempelvis motion 2004/05:Ju459; motion 2021/22:1121; motion 2021/22:1445; motion 2021/22:3779; motion 2021/22:333; motion 2021/22:4194.

⁶ Bet. 2019/20:JuU28 s. 51–52; bet. 2020/21:JuU26 s. 52–53.

⁷ Se t.ex. SOU 2005:6; SOU 2005:54 s. 605–606.

⁸ Se kapitel 3.

⁹ Dir. 2022:95. Enligt tilläggsdirektivet dir. 2023:74 ska utredningen även omfatta rymning från slutna ungdomsvård, rymning från häkte på grund av misstanke om brott, samt rymning från förvar avseende utlännningar. Då de grupperna enligt nedan avgränsats bort från uppsatsen kommer jag härnäst endast att hänvisa till det förstnämnda direktivet.

utredare fick i uppdrag att bland annat ”föreslå ändringar som innebär skärpta reaktioner vid rymningar och avvikelser från verkställigheten av ett fängelsestraff, t.ex. i form av kriminalisering av sådana handlingar”¹⁰. Uppdraget ska redovisas den 1 juli i år.¹¹

1.2 Syfte och frågeställningar

Förevarande uppsats avser att analysera godtagbarheten av en kriminalisering av rymning från fängelse i svensk rätt. Syftet med det är att diskutera huruvida en sådan kriminalisering kan vara meningsfull, eller om den enbart utgör en symbolhandling genom vilken lagstiftaren vill visa att den ser allvarligt på rymningar. Som kommer att framgå har antalet rymningar och avvikelser från svenska fängelser varit förhållandevis litet de senaste åren, vilket gör det särskilt intressant att diskutera hur gränserna för en godtagbar kriminalisering förhåller sig till dem.

Analysen görs med utgångspunkt i de fem kriterier som har formulerats i SOU 2013:38 *Vad bör straffas?*¹² (Straffrättsutredningen).

För att uppfylla uppsatsens syfte ska följande frågeställningar besvaras:

- *Är en kriminalisering av rymning från fängelse godtagbar utifrån Straffrättsutredningens kriterier för kriminalisering?*
- *Om en kriminalisering anses godtagbar utifrån Straffrättsutredningens kriterier – finns det andra överväganden som behöver göras innan ett slutligt beslut om en kriminalisering fattas?*

Utöver frågeställningarna besvaras givetvis andra frågor genom uppsatsen, som dock inte har ansetts behöva utgöra egna frågeställningar.

¹⁰ Dir. 2022:95 s. 14.

¹¹ Dir. 2022:95; dir. 2023:74.

¹² SOU 2013:38. Det är givetvis oerhört viktigt att förklara varför jag använt just dessa kriterier. Detta görs i avsnitt 1.5.

1.3 Forskningsläge

En kriminalisering av rymning i svensk rätt har inte diskuterats i någon större omfattning. Frågan har berörts några gånger i förarbetena (se avsnitt 2.2) men berörs knappt överhuvudtaget i doktrin. I ett kommittédirektiv från 2022¹³ diskuterar regeringen dock en eventuell kriminalisering av rymning. Direktivet bygger i viss mån på diskussioner som förts i riksdagen, samt flera motioner som lagts fram på ämnet. Jag har i uppsatsen utgått från de argument och resonemang som framförs i direktivet, samt i de källor som direktivet bygger på.

Eftersom en mer omfattande utredning om godtagbarheten av en kriminalisering av rymning saknas utgör uppsatsen ett bidrag till rättsvetenskapen på ett område där diskussion behövs. I arbetet med att utreda denna fråga har jag bland annat gjort en utblick till övriga nordiska länder och sammanställt statistik för dem, vilket också utgör ett nytt bidrag till rättsvetenskapen. Statistiken används även i analysen av godtagbarheten av en kriminalisering.

1.4 Metod

En metod som ofta används i rättsvetenskapliga arbeten är den rättsdogmatiska metoden. Kleineman beskriver metoden som att man använder de rättskällor som accepteras i rättskälleläran – lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och doktrin.¹⁴ Sandgren menar dock att begreppet *rättsdogmatik* inte beskriver denna metod på ett helt korrekt sätt. Då rättsvetenskapen ofta innefattar friare argumentation som kan vara mer eller mindre knuten till rättskällorna anser han att begreppen *analytisk rättsvetenskap* eller *rättsanalytisk forskning* är mer ändamålsenliga.¹⁵

I uppsatsen använder jag inledningsvis den metod som Kleineman beskriver som rättsdogmatisk. Med hjälp av lagstiftning, förarbeten och doktrin beskriver jag dagens rättsläge. Då uppsatsen främst rör kriminaliseringar på lagstiftningsstadiet blir det inte aktuellt att hänvisa till rättspraxis. Senare i uppsatsen

¹³ Dir. 2022:95.

¹⁴ Kleineman s. 21.

¹⁵ Sandgren s. 655–656.

använder jag det man utifrån Sandgrens artikel kan kalla för *en rättsanalytisk metod* när jag diskuterar och analyserar rättsläget och när jag skriver om godtagbarheten av en kriminalisering av rymning.

I kapitel 3 beskriver jag hur rymningar hanteras och har hanterats historiskt i övriga Norden. För att kunna göra det har jag studerat lagtext, förarbeten, lagkommentarer och doktrin från respektive rättssystem. Någon direkt jämförelse mellan länderna görs inte, men vissa paralleller dras genom uppsatsen till hur dessa länder utformat kriminaliseringen samt hur det har argumenterats kring frågan. Bogdan konstaterar att enbart en beskrivning av hur något hanteras i ett annat rättssystem inte innebär att man har använt en komparativ metod, men tillägger att det kan krävas vissa komparativa element för att förklara ett fenomen i den utländska rätten.¹⁶ De delar där jag beskriver rättsläget i övriga nordiska länder utgör alltså inte regelrätt komparation, utan snarare komparativa inslag i ett i övrigt rättsdogmatiskt och rättsanalytiskt arbete.

1.5 Material

Uppsatsens första frågeställning, vars besvarande utgör huvuddelen av uppsatsen, bygger alltså på Straffrättsutredningen och de fem kriterier den har ställt upp för en godtagbar kriminalisering.

Straffrättsutredningens uppdrag var att se över det straffsanktionerade området och att ”analysera och ta ställning till vilka kriterier som bör gälla för att kriminalisering ska anses vara befogad”¹⁷. I utredningens direktiv konstaterades att det inte finns någon given konsensus om vad som bör kriminaliseras, utan att synen på vilka beteenden som anses värda att straffa varierar över tid och hänger ihop med samtidens värderingar.¹⁸ Utredningen landade i fem kriterier som den ansåg bör gälla för att en kriminalisering ska vara godtagbar.¹⁹ Jag har valt att utgå från dessa kriterier då Straffrättsutredningen utgör en omfattande och genomarbetad utredning av vilka kriterier som bör gälla för

¹⁶ Bogdan s. 6–7.

¹⁷ Dir. 2011:31 s. 1–2.

¹⁸ Ibid s. 5.

¹⁹ SOU 2013:38 s. 498. Kriterierna beskrivs i kapitel 6.

en godtagbar kriminalisering. Det är även den senaste utredningen som har gjorts i den här omfattningen på området.

Straffrättsutredningen bygger till stor del på vad Jareborg²⁰ och Lernestedt skrivit om olika principer för kriminalisering. Boken *Kriminalrättens grunder* av Asp m.fl. samt *Kriminalisering – Problem och principer* av Lernestedt utgör två av de mest framstående inslagen i doktrinen om kriminaliseringsprinciper, varför de hänvisas till frekvent i uppsatsen. Vidare hänvisar jag till Simester & von Hirschs²¹ bok *Crimes, Harms and Wrongs* då även den innehåller relevanta perspektiv på när det är godtagbart att kriminalisera ett beteende.

Som framgår i avsnitt 4.3 är en utgångspunkt i många av dessa källor att kriminalisering bör användas med försiktighet, vilket ger uttryck för en defensiv syn på straffrätten. Eftersom jag i stor utsträckning hänvisar till dem är det oundvikligt att detta även blir en utgångspunkt för uppsatsen.²² En sådan utgångspunkt gör också uppsatsen mer meningsfull. Utan några restriktioner för vad som anses godtagbart kan vilket beteende som helst kriminaliseras, oavsett moralisk ståndpunkt eller förväntad effektivitet.

1.6 Avgränsningar och definitioner

Uppsatsen berör alltså frågor om en kriminalisering av rymning från fängelse. Inledningsvis ska begreppet *fängelse* förklaras. Fängelseverksamheten är uppdelad på kriminalvårdsanstalter med tre olika säkerhetsklasser. Anstalter med säkerhetsklass 1 utgör slutna anstalter med den högsta graden av säkerhet. De är anpassade för klienter som Kriminalvården bedömer ha en mycket hög risk för rymning eller fritagning. Anstalter med säkerhetsklass 2 utgör

²⁰ Utredningen hänvisar till avsnitt i Jareborgs bok *Allmän kriminalrätt* (2001) samt en omarbetad version av dem i Asp, Ulväng & Jareborgs bok *Kriminalrättens grunder* (2010). I denna uppsats hänvisar jag till Asp, Ulväng & Jareborgs *Kriminalrättens grunder* (2013), benämnt Asp m.fl.

²¹ Författarna är framstående inom den brittiska straffrätten. De förekommer dock även i den nordiska straffrätten och har ett nära utbyte med framstående svenska straffrättare, bl.a. Asp, Jareborg och Lernestedt (se Simester & von Hirsch s. vi). Se även exempelvis s. 58 där de tar exempel ur svensk rätt.

²² I avsnitt 4.3 utvecklar jag varför jag anser att en sådan defensiv hållning bör intas.

också slutna anstalter, men har en något lägre grad av säkerhet.²³ Anstalterna med säkerhetsklass 1 och 2 benämns hädanefter *slutna anstalter*. Anstalter med säkerhetsklass 3 utgör öppna anstalter. De saknar direkta rymningshinder, men har ibland staket som markerar var gränsen för anstalten går och var obehöriga inte får vistas. Vid vissa av de öppna anstalterna står samtliga intagna under elektronisk övervakning med fotboja.²⁴ Anstalter med säkerhetsklass 3 benämns *öppna anstalter*.

Vad gäller begreppet *rymning* används detta genomgående i vid bemärkelse, i betydelsen att en person på något sätt avbryter verkställigheten av ett fängelsestraff, oavsett om det sker genom en rymning från en slutna anstalt eller genom en avvikelse från en öppen anstalt eller från en permission. Begreppet *avvikelse* används dock också i den mån det behövs för tydlighetens skull. I så fall avses just att någon avviker från en öppen anstalt eller en permission. I kapitel 6 förs en närmare diskussion om huruvida det oönskade beteendet är rymningen i sig eller även det efterföljande undanhållandet.

Uppsatsen behandlar endast rymningar från *utdömda* fängelsestraff. Personer som sitter häktade på grund av misstanke om brott omfattas därmed inte. Det uppkommer förvisso intressanta frågor om en person som är häktad men ännu inte dömd för brott rymmer. Med hänvisning till det låga antalet sådana rymningar som skett de senaste tio åren (totalt 14 stycken, se avsnitt 2.5) kan en kriminalisering av det dock inte anses vara något annat än symbolisk. Eftersom uppsatsen rör rymningar från utdömda straff omfattas inte heller personer som från början låter bli att inställa sig till straffverkställigheten. Uppsatsen behandlar inte heller personer som är dömda till rättspsykiatrisk vård eller ungdomspåföljder. Dessa personer särbehandlas i stor utsträckning i rättssystemet och det finns inte utrymme för en egen diskussion avseende dem. Som benämning på den som rymmer används *personen som rymt, intagen* eller liknande.

²³ Kriminalvården, 'Säkerhetsklass', <www.kriminalvarden.se>.

²⁴ Ibid.

Begreppet *straff* avser i uppsatsen *fängelsestraff* (se vidare diskussionen i avsnitt 4.2.1).

I uppsatsens senare delar används begreppen *straffvärdhet* och *klandervärdhet*. Straffvärdhet tar sikte på det mått av förkastlighet hos en gärning som gör den värd att straffa. Klandervärdhet tar istället sikte på hur förkastligt en person har betett sig genom att begå en viss gärning. Detta relaterar till personlig skuld och handlar snarast om moral. Klandervärdheten är oberoende av straffvärdheten, medan straffvärdhet förutsätter att gärningspersonen visat sig klandervärd.

Vad gäller jämförelser med andra länder avgränsas uppsatsen till en jämförelse med Danmark, Finland och Norge. Dessa rättssystem liknar till stor del det svenska och inspiration hämtas ofta över gränserna. Trots att Island, av språkliga skäl, avgränsats bort benämner jag för enkelhetens skull dessa länder som *de nordiska länderna* eller *övriga nordiska länder*.

Uppsatsen diskuterar inte godtagbarheten av en kriminalisering av osjälvständiga brottsformer, såsom försök eller förberedelse till rymning. Däremot lyfts dessa handlingar samt statistik över dem i den mån det är intressant för att belysa olika frågor.

1.7 Disposition

I *kapitel 1* har de inledande ramarna och förutsättningarna för uppsatsen angetts. *Kapitel 2* berör olika aspekter av hur frågan om rymningar från fängelse har behandlats i Sverige. En närmare beskrivning av de olika delarna framgår av kapitlets inledning.

I *kapitel 3* görs en utblick till övriga nordiska länder, för att se hur rymningsbrotten har utformats där, samt vilka argument de har lyft för och emot en kriminalisering. Denna utblick ger insikter till och stöd för resten av uppsatsen samt för analysen.

I *kapitel 4* beskriver jag några grundläggande utgångspunkter för hela straffsystemet. Utan att vissa av dem är uppfyllda kan en kriminalisering

överhuvudtaget inte komma ifråga. Som framgår i kapitlet har de dessutom i viss mån förutsatts redan i direktiven som föregick Straffrättsutredningen och dess fem kriterier kan därför sägas bygga på dessa förutsättningar. Hur en kriminalisering av rymning förhåller sig till de grundläggande förutsättningarna diskuteras i *kapitel 5*. I det kapitlet för jag även en djupare diskussion om en sådan kriminalisering – vilka problem man vill lösa, hur en kriminalisering ska bidra till att lösa problemen, samt huruvida en kriminalisering kan förväntas vara effektiv.

I *kapitel 6* beskriver jag Straffrättsutredningens fem kriterier för en godtagbar kriminalisering. I anslutning till varje kriterium analyserar jag hur en kriminalisering av rymning förhåller sig till det. Genom analysen besvaras uppsatsens första frågeställning.

I *kapitel 7* besvarar jag avslutningsvis uppsatsens andra frågeställning, då jag tar upp några ytterligare synpunkter som bör beaktas innan rymning eventuellt kriminaliseras.

2 Frågan om rymning från fängelse i Sverige

2.1 Inledning

I det här kapitlet redogör jag för olika aspekter av hur frågan om rymningar från fängelse har behandlats och behandlas i Sverige. Inledningsvis beskriver jag behandlingen historiskt, för att sätta frågan i sitt sammanhang och för att förklara varför rymning inte är kriminaliserat idag. Därefter beskriver jag kriminaliseringar som i olika avseenden ligger nära rymningar. Det blir relevant för senare diskussioner om i vilken mån de kan överlappa med en ny kriminalisering. Efter det går jag in på dagens reglering avseende rymningar – både vilka konsekvenser de kan få idag och vilka åtgärder som används för att förebygga dem. Även detta blir relevant för senare diskussioner för att se om nuvarande medel kan vara tillräckliga för att uppnå syftet med en kriminalisering. Slutligen går jag igenom den statistik som finns tillgänglig över bland annat antalet rymningar, avvikelser samt försök och förberedelse därtill för att kunna diskutera behovet och godtagbarheten av en kriminalisering.

2.2 Hur rymning har behandlats historiskt

De förarbeten som rör rymningssituationer berör främst olika former av medhjälp till rymning eftersom det är det som är och har varit kriminaliserat. Några gånger har dock konsekvenserna för den intagne själv diskuterats.

I förarbetena till 1864 års strafflag (1864:11 s. 101) nämns främst den som hjälper en intagen att undandra sig sitt straff, men inte den intagne själv.²⁵ Det är först 80 år senare – i SOU 1944:69 – som anledningen till att rymning inte är eller har varit kriminaliserat i Sverige uttalas för första gången. Utredningen konstaterar kort att det ”föreligger för den fängne en så naturlig frestelse att söka rymma att gällande straffrihet för honom bör bibehållas”²⁶. Efter detta dröjde det ytterligare ett tag innan frågan diskuterades igen.

²⁵ Prop. 1862/63:37 s. 8–9.

²⁶ SOU 1944:69 s. 198.

Under 2004 uppkom frågan om rymningar igen efter att det på kort tid hade skett fyra uppmärksammade rymningar från olika anstalter i Sverige. Samtliga av rymningarna innefattade vapenhot och våld mot personal och två av dem skedde från de anstalter som ansågs vara säkrast i landet. Till följd av detta tillsatte regeringen en utredning som skulle granska de inträffade rymningarna.²⁷ Utredningen diskuterar kort om en kriminalisering kan vara en lösning på rymningsproblematiken. Den konstaterar att de personer som hade genomfört de aktuella rymningarna satt på avdelningar med den högsta säkerheten och därmed i allmänhet var dömda till långa fängelsestraff. Därför menade den att risken för ett ytterligare fängelsestraff sannolikt inte skulle ha haft någon effekt på deras rymningsbenägenhet. Den potentiella effekten på personer som avtjänar kortare fängelsestraff föll utanför rapporten.²⁸

Frågan om rymningar från anstalter berördes även i förarbetena till den nuvarande fängelselagen (2010:610). En kriminalisering diskuterades utifrån syftet att samhället tydligt skulle markera att sådana gärningar inte accepteras. Kommittén kom fram till att dåvarande lagstiftning var tillräcklig för att kunna göra en sådan markering, särskilt då den bedömde att straffvärdet för rymning sannolikt inte skulle ha varit så högt om beteendet kriminaliserades. För rymningar eller avvikelser som är mindre straffvärda, exempelvis om man kommer tillbaka för sent från en permission, ansågs det tillräckligt att exempelvis kunna skjuta upp den villkorliga frigivningen. För mer straffvärda rymningar, exempelvis om våld och vapen används, finns det separata straffbestämmelser som täcker de gärningarna.²⁹ Några ledamöter reserverade sig mot kommitténs förslag om att inte kriminalisera rymning. Det motiverades dock inte mer än med hänvisning till att det borde vara självklart, samt att den gällande ordningen är stötande och sänder ut fel signaler i samhället.³⁰

Mellan år 2004 och 2005 skedde en halvering av antalet rymningar från slutna anstalter³¹, vilket kan ha ett samband med ett ökat säkerhetsarbete efter de

²⁷ Se dir. 2004:110 och 2004:136.

²⁸ SOU 2005:6 s. 121–122.

²⁹ SOU 2005:54 s. 605–606. Se även avsnitt 2.3.4.

³⁰ Ibid s. 1042, 1044.

³¹ KOS 2006 s. 63.

uppmärksammade rymningarna under 2004. Antalet rymningar från slutna anstalter har legat på låga nivåer sedan dess.³² Under en period diskuterades frågan om rymningar därefter inte i särskilt stor utsträckning, men de senaste åren har Justitieutskottet vid tre tillfällen föreslagit att riksdagen ska tillkännage för regeringen att rymningar, rymningsförsök och avvikelser ska kriminaliseras.³³ De två första ledde inte till något sådant tillkännagivande, medan det tredje gjorde.³⁴ Det senaste utskottsbetänkandet byggde på nio motioner som föreslagit en sådan kriminalisering.³⁵ Enligt ovan utreds frågan även nu.

2.3 Närliggande brott

2.3.1 Inledning

I detta avsnitt redogörs för brott som på olika sätt ligger nära rymningar. Genom brotten *främjande av flykt* och *skyddande av brottsling* kriminaliseras medhjälp till att någon rymmer eller på annat sätt håller sig undan rättvisan. Båda brotten har som huvudsakligt syfte att skydda statens brottsutredande verksamhet och verkställande av straff.³⁶ Vid en rymning kan vidare andra brott aktualiseras, exempelvis om våld eller vapen används. Utöver de brott som nämns i detta kapitel görs genom uppsatsen vissa jämförelser även med andra brott, men då de enbart hänför sig till en eller ett fåtal specifika frågor beskrivs de istället i anslutning till dem.

2.3.2 Främjande av flykt

Främjande av flykt har varit kriminaliserat åtminstone sedan 1864 års strafflag.³⁷ Idag återfinns kriminaliseringen i 17 kap. 12 § brottsbalken. Enligt dess första stycke är det olagligt att hjälpa den som är lagligen frihetsberövad att komma lös eller att främja hens flykt efter att hen avvikit. Straffet är böter eller fängelse i högst ett år. Enligt tredje stycket döms inte till ansvar om gärningen är att anse som ringa med hänsyn till frihetsberövandets art och syfte,

³² Se bl.a. KOS 2014 s. 74 och KOS 2015 s. 79 (rapporten gavs inte ut 2007–2013).

³³ Bet. 2019/20:JuU28 s. 51 f.; bet. 2020/21:JuU26 s. 52 f.; bet. 2021/22:JuU25 punkt 17.

³⁴ Prot. 2019/20:106 § 11 och 2020/21:127 § 17; rskr. 2021/22:246.

³⁵ Bet. 2021/22:JuU25 s. 41.

³⁶ Prop. 1992/93:141 s. 48.

³⁷ Dess 10 kap. 16–17 §§.

gärningspersonens tillvägagångssätt och hens förhållande till den vars flykten främjats. Den befriade personens brottslighet nämns inte som en sådan omständighet, vilket det gör för skyddande av brottsling (se nästa avsnitt). Däremot har det i förarbetena uttalats att fritagningar av personer som är dömda för allvarlig brottslighet ska tillmätas ett högt straffvärde.³⁸ Det har även konstaterats att det är synnerligen förmildrande om personen man hjälper senare visar sig vara oskyldig.³⁹

Att förse en intagen med föremål som kan användas som hjälpmedel vid en rymning kan vidare utgöra förberedelse eller försök till främjande av flykt⁴⁰, vilket kriminaliseras genom 17 kap. 16 § brottsbalken.⁴¹

2.3.3 Skyddande av brottsling

Skyddande av brottsling är subsidiärt till främjande av flykt.⁴² Även detta har varit kriminaliserat åtminstone sedan 1864 års strafflag.⁴³ Brottet regleras idag i 17 kap. 11 § brottsbalken. Det innefattar att dölja någon som begått brott, hjälpa hen att komma undan, undanröja bevis eller på annat sätt motverka att brottet upptäcks eller att någon lagförs för det. Straffet är böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen anses som ringa utgör den enligt femte stycket inte brott. Därvid ska hänsyn tas bland annat till gärningspersonens förhållande till den man skyddar samt brottsligheten som hen har begått. Motiveringen till att närstående kan undantas från straff är att de kan framstå som mindre klandervärda i sitt handlande än andra när det kommer till att hjälpa någon att hålla sig undan rättssystemet och att gärningen därför kan vara försvarlig och ursäktlig.⁴⁴

³⁸ Prop. 1992/93/141 s. 49.

³⁹ SOU 1944:69 s. 199.

⁴⁰ Bäcklund m.fl., Brottsbalken (2024-03-21, version 23, JUNO), kommentaren till 17 kap. 16 § under rubriken Försök och förberedelse till främjande av flykt; SOU 1944:69 s. 198–199.

⁴¹ Att överlämna vapen eller andra farliga föremål till en intagen kriminaliseras även genom 15 kap. 1 § fängelselagen, men bestämmelsen gäller endast gärningen inte kan ge ett strängare straff enligt brottsbalken.

⁴² Prop. 1992/93:141 s. 48.

⁴³ Dess 3 kap. 9–11 §§.

⁴⁴ Prop. 1986/87:86 s. 96; se även regeringsrådet Klackenbergs resonemang i prop. 1962:10 del B s. 460.

2.3.4 Våld och hot vid en rymning

I samband med en rymning kan det även förekomma våld eller hot. Om det sker mot Kriminalvårdens personal kriminaliseras det genom brottet våld eller hot mot tjänsteman i 17 kap. 1 § brottsbalken. Våld och hot mot andra kriminaliseras bland annat genom brott mot liv och hälsa i 3 kap. brottsbalken, samt brott mot frihet och frid i 4 kap. samma balk.

2.4 Dagens reglering

2.4.1 Disciplinära åtgärder

Rymningar och avvikelser sanktioneras idag med disciplinära åtgärder. De disciplinära åtgärderna är varning och uppskjuten villkorlig frigivning och regleras i 12 kap. fängelselagen. Beslut om disciplinära åtgärder fattas enligt 13 kap. 1 § av Kriminalvården.

Villkorlig frigivning ska enligt 26 kap. 6 § brottsbalken som utgångspunkt ske efter att två tredjedelar av straffet avtjänats. Frigivningen innebär att man släpps ut från sitt fängelsestraff, men att man under en prøvotid behöver sköta sig och följa olika villkor (se 26 kap. 11–19 §§). Prövotiden motsvarar enligt 26 kap. 10 § återstoden av straffet, men är alltid minst 365 dagar. Om man begår ett nytt brott under prøvotiden kan den villkorligt medgivna friheten enligt 34 kap. 5 § förverkas. Den villkorliga frigivningen syftar till att ge den intagne en kontrollerad övergång från anstalt till frihet. Dessutom ger den möjlighet till övervakning, samt sanktioner vid misskötsel.⁴⁵ Enligt 26 kap. 6 a § brottsbalken kan den villkorliga frigivningen skjutas upp om det finns särskilda skäl för det. En rymning kan i allvarliga fall innebära att sådana särskilda skäl föreligger, även om en helhetsbedömning ska göras.⁴⁶ Enligt 26 kap. 7 § andra stycket ska antalet dagar frigivningen skjuts upp med bestämmas med hänsyn till arten och omfattningen av misskötsamheten, dock högst 180 dagar åt gången. Det är enligt förarbetena till fängelselagen

⁴⁵ Prop. 2005/06:123 s. 53.

⁴⁶ Ibid s. 56. I propositionen står det att rymningar kan konstituera *synnerliga skäl* mot att den villkorliga frigivningen skjuts upp. Sedan dess har bestämmelsen ändrats till att föreskriva att det behövs *särskilda skäl*. Eftersom det är en lägre tröskel torde rymningar nu i ännu fler fall kunna göra att sådana särskilda skäl föreligger.

oundvikligt att även straffets längd får betydelse vid bedömningen.⁴⁷ Att den villkorliga frigivningen skjuts upp får till följd att prøvotiden blir kortare och att en större del av straffet avtjänas på anstalt.⁴⁸

Enligt 12 kap. 1 § fängelselagen kan en intagen tilldelas en varning om hen bryter mot de föreskrifter och villkor som gäller för straffverkställigheten. Varningen innebär en signal om att särskilda skäl för uppskjuten villkorlig frigivning kan föreligga.⁴⁹ En varning bör ges bland annat om det skett en rymning eller fritagning eller försök, förberedelse eller främjande därtill.⁵⁰

2.4.2 Förebyggande åtgärder

Det finns även förebyggande åtgärder som kan vidtas om det anses föreligga risk för rymning, vilket bland annat torde kunna ha sin grund i tidigare rymningar eller rymningsförsök. Dessa åtgärder rör möjligheten till och utformningen av permissioner, utslussningsåtgärder, besök och annan kontakt med omvärlden⁵¹, samt vilken typ av anstalt man placeras på eller flyttas till.⁵² Det finns enligt 6 kap. 7 § första stycket tredje punkten fängelselagen även möjlighet att hålla en intagen avskild från övriga intagna om det är nödvändigt med hänsyn till att det föreligger rymningsrisk och det kan antas att hen är särskilt benägen att fortsätta allvarlig brottslig verksamhet. Tillstånd för permissioner ska enligt 10 kap. 5 § första stycket fängelselagen förenas med de villkor som behövs. Sådana villkor kan bland annat avse åtföljande av personal eller skyldighet att vistas inom ett visst geografiskt område.⁵³ Enligt andra stycket får elektroniska hjälpmedel användas för att kontrollera meddelade villkor. Som nämndes i avsnitt 1.6 finns det även öppna anstalter där samtliga intagna står under elektronisk övervakning med fotboja.

⁴⁷ Prop. 2005/06:123 s. 61.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ KOS 2022 s. 137. Jag har hänvisat till Kriminalvårdens rapport då förarbetena inte anger vad varningen innebär (jfr prop. 1974:20 s. 158–159, prop. 2009/10:135 s. 171–172).

⁵⁰ Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för fängelse (KVFS 2011:1) s. 53.

⁵¹ Prop. 2005/06:123 s. 57. Jfr. 7 kap., 10 kap. 1 och 5 §§ samt 11 kap. 2, 5 och 6 §§ fängelselagen.

⁵² Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för fängelse (KVFS 2011:1) s. 13. Se även Kriminalvården '123 frågor', <www.kriminalvarden.se>, fråga 4 och 86. Jfr även 2 kap. 4 § fängelselagen.

⁵³ KVFS (2011:1) s. 40.

Vidare ger bestämmelsen i 24 kap. 2 § första stycket brottsbalken kriminalvårdspersonal rätt att utöva det våld som är försvarligt för att hindra någon från att rymma.

2.4.3 Verkställd tid

Enligt 12 a kap. 1–2 §§ fängelselagen ska tiden som den intagne undanhåller sig straffverkställigheten inte räknas som verkställd tid.

2.5 Kriminalvårdens statistik

2.5.1 Inledning

Kriminalvården är den myndighet som ansvarar för att verkställa utdömda påföljder, enligt 1 § förordning (2023:797) med instruktion för Kriminalvården. Enligt 2 § ska detta göras på ett säkert sätt och återfall i brott ska förebyggas. Enligt ovan är det även Kriminalvården som beslutar om en intagen ska placeras i en öppen eller sluten anstalt. Enligt 2 kap. 1 § fängelselagen ska en intagen inte placeras i en högre säkerhetsklass än vad som är nödvändigt för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas. Kriminalvården redovisar årligen statistik över olika frågor som rör dess verksamhet. Nedan redovisas den statistik som är relevant för uppsatsen.⁵⁴

2.5.2 Verkställighet av fängelsestraff samt rymningar och avvikelser

Kriminalvården definierar rymning och avvikelse så här:

Rymning eller avvikelse innebär att en klient i anstalt eller häkte lämnar Kriminalvårdens område utan tillstånd. Det kan också vara att en klient avlägsnar sig från medföljande personal i samband med bevakade transporter och utevistelser. Huruvida en incident klassas som en rymning eller avvikelse

⁵⁴ Statistiken avser Sverige. För statistik avseende övriga nordiska länder, se avsnitt 5.4.4.

beror på nivån av kontroll den intagne står under vid tiden för incidenten.⁵⁵

I tabellen nedan har jag sammanställt statistik över pågående straffverkställighet, direktrymningar samt direktavvikelser för de senaste tio åren.⁵⁶ Med direktrymning avses en rymning från slutan anstalt. Direktavvikelse avser att någon utan tillstånd lämnar anstaltsområdet för en öppen anstalt. Övriga rymningar innefattar rymningar från häkte samt rymningar som sker i samband med transport, förrättning eller bevakad utevistelse.⁵⁷

År	Antal fängelsestraff under pågående verkställighet den 1/10	Direktrymningar	Direktavvikelser	Övriga rymningar
2013	4 377	0	17	3
2014	4 319	6	13	1
2015	4 292	0	13	3
2016	4 231	0	15	1
2017	4 148	1	24	1
2018	4 393	1	31	1
2019	4 834	0	28	3
2020	5 276	0	46	0
2021	5 687	0	62	0
2022	6 146	0	93	1

Som kan utläsas har det skett mycket få direktrymningar de senaste tio åren. Det har skett desto fler direktavvikelser, vilka dessutom har ökat stadigt och mer än sjudubblats sedan periodens lägsta antal år 2014 och 2015. Som förklaring till ökningen anger Kriminalvården att beläggningen på öppna anstalter på grund av platsbrist har ökat kraftigt de senaste åren. Att fler intagna placeras eller omplaceras i öppna anstalter leder enligt myndigheten till ett

⁵⁵ KOS 2022 s. 135.

⁵⁶ Statistiken är hämtad från KOS 2014 s. 31, 74; KOS 2017 s. 39, 108; KOS 2020 s. 42, 109; KOS 2021 s. 38 samt KOS 2022 s. 48, 142.

⁵⁷ KOS 2022 s. 135. Observera att uppsatsen använder begreppet rymning för alla dessa typer, samt för exempelvis för sent återvändande från permission (jfr avsnitt 1.6). Kriminalvårdens definition är dock relevant för att kunna läsa statistiken korrekt. Då uppsatsens definition är bredare än Kriminalvårdens kan siffrorna vara något högre.

”tyngre klientel”⁵⁸ i dessa anstalter, samt till ökad friktion och ett sämre stämningssläge mellan de intagna.⁵⁹

2.5.3 Rymningsförsök och rymningsförberedelse

Det finns ingen lika tydlig statistik över antalet rymningsförsök eller rymningsförberedelse. Kriminalvården redovisar dock statistik över antalet beslut om styrkt misskötsamhet, vilka fattas när en intagen bryter mot de föreskrifter och villkor som gäller för straffverkställigheten. Ett sådant beslut kan i sin tur leda till en sådan varning som beskrivits ovan.⁶⁰ En av kategorierna för beslut om styrkt misskötsamhet avser rymning, avvikelser och rymningsförsök. År 2020 fattades 125 beslut om sådan misskötsamhet, varav 75 beslut ledde till en varning.⁶¹ År 2021 var siffrorna 146 respektive 85⁶² och år 2022 var de 183 respektive 125.⁶³ En annan kategori avser beslut om misskötsamhet i form av rymningsförberedelse. År 2020 fattades 4 sådana beslut, som alla ledde till varningar.⁶⁴ År 2021 var siffrorna 8 respektive 6⁶⁵, och år 2022 var de 11 respektive 8⁶⁶.

2.5.4 Återfall efter verkställt fängelsestraff

Kriminalvården redovisar vidare statistik över hur många som inom tre år från avslutad straffverkställighet eller påbörjad verkställighet inom frivården återfaller i brott som resulterar i en ny påföljd inom Kriminalvården. År 2020 och 2021 hade 30 procent återfallit i sådan brottslighet⁶⁷ och 2022 var siffran 31 procent⁶⁸. Andelen som återfaller i brott ökar också med ett ökat antal tidigare verkställda straff.⁶⁹

⁵⁸ KOS 2022 s. 137.

⁵⁹ Ibid s. 135, 137.

⁶⁰ Ibid s. 137.

⁶¹ KOS 2020 s. 112.

⁶² KOS 2021 s. 124.

⁶³ KOS 2022 s. 143.

⁶⁴ KOS 2020 s. 112.

⁶⁵ KOS 2021 s. 124.

⁶⁶ KOS 2022 s. 143.

⁶⁷ KOS 2020 s. 66; KOS 2021 s. 74.

⁶⁸ KOS 2022 s. 90.

⁶⁹ KOS 2020 s. 68; KOS 2021 s. 76; ibid s. 92.

3 Frågan om rymning från fängelse i andra nordiska länder

3.1 Inledning

I detta avsnitt beskrivs hur rymningar regleras i övriga Norden. Även viss historik tas upp, samt motiven till att rymning kriminaliserades. Statistik över antalet rymningar i dessa länder kommer inte att redovisas här. Det görs istället i avsnitt 5.4.4 där jag påvisar skillnader i statistiken före och efter kriminaliseringen.

3.2 Danmark

Sedan år 2002 är det i Danmark olagligt att rymma eller försöka att rymma från arrest eller fängelse.⁷⁰ Tidigare var det bara olagligt att hjälpa någon att rymma, samt att komma överens med andra intagna om att rymma tillsammans.⁷¹

Den nuvarande § 124 första stycket första meningen i den danska straffeloven (LBK nr 434 af 25/04/2024) lyder: ”Den, der flygter som anholdt eller fængslet, straffes med bøde eller fængsel indtil 2 år”.

Bestämmelsen omfattar personer som är anhållna, häktade eller avtjänar ett utdömt fängelsestraff.⁷² Enligt paragrafens sjätte stycke omfattas även de som har dömts till förvaringsstraff⁷³ och de som sitter frihetsberövade på andra typer av institutioner. Att rymma (flygte) innebär att aktivt undandra sig frihetsberövandet. Den som är intagen på en öppen anstalt rymmer således först när hen lämnar sin placering utan tillåtelse. Det kan även vara att en intagen avviker under en transport. Däremot anses det inte vara en rymning att en

⁷⁰ Lov om ændring af straffeloven (LOV nr 382 af 06/06/2002). Se § 124 straffeloven och beträffande försök se § 21 samma lag.

⁷¹ Lovforslag nr. L 140 s. 3320.

⁷² Kruse Mikkelsen & Holst, straffeloven (LBK nr 434 af 25/04/2024), § 124, not 824, 2024-05-14 (danska Karnov).

⁷³ Fängelsestraff på obestämd tid, Kruse Mikkelsen & Holst, straffeloven (LBK nr 434 af 25/04/2024), § 70, not 343, 2024-05-14 (danska Karnov).

person avviker från en obevakad permission; det omfattas istället av permissionsreglerna.⁷⁴

Utöver fängelse kan rymning och rymningsförsök enligt §§ 67 och 68 straffuldbyrdelsesloven (LBK nr 201 af 28/02/2023) leda till disciplinära straff, vilket innefattar varning, böter och isoleringscell. Enligt § 46 andra stycket andra punkten samma lag kan rymning och rymningsförsök påverka möjligheten att få permission. Enligt § 25 första stycket första punkten kan en intagen som rymt eller försökt rymma även bli förflyttad från en öppen till en sluten anstalt.

Straffskalan för rymning är böter eller fängelse i upp till två år. Den angivna straffnivån är enbart vägledande och domstolen kan frångå den både i skärpande och mildrande riktning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Som exempel på försvårande omständigheter nämns i förarbetena att flera personer rymmer tillsammans eller att rymningen är noggrant planerad. Vid utformandet av straffskalan för rymningsbrottet har man redan tagit hänsyn till att rymningar även kan leda till disciplinära åtgärder, varför vidtagandet av sådana inte ska påverka straffet i mildrande riktning.⁷⁵

Som motivering till kriminaliseringen anförde justitsministeriet att det kan anses vara omedelbart stötande för rättsmedvetandet att medhjälp till rymning, men inte rymning i sig, är olagligt.⁷⁶ Det skulle därför bli mer balanserat att straffa båda brotten.⁷⁷ Under diskussionerna som fördes i Folketinget innan bestämmelsens införande lyfte förespråkare för kriminaliseringen vidare att det bör finnas en märkbar skillnad mellan de intagna som uppför sig ordentligt och de som missköter sig och rymmer eller försöker rymma. De lyfte även att kriminaliseringen kan ha en avskräckande effekt för de som tänkte rymma. Ett annat argument som lyftes för en kriminalisering var att brottsoffer kan påverkas av tanken på att den som utsatt dem för brott är ute på fri fot igen.⁷⁸ Motståndarna till förslaget menade å sin sida att det var tillräckligt att

⁷⁴ Lovforslag nr. L 140 s. 3320–3321.

⁷⁵ Ibid s. 3322.

⁷⁶ Ibid s. 3320–3321.

⁷⁷ Folketingstidende 2001–02, årgång 153, samling 2 s. 3327.

⁷⁸ Ibid s. 3313, 3320

straffa rymningar och rymningsförsök med de disciplinära åtgärder som redan fanns och att resurserna borde läggas på arbete som förebygger kriminalitet istället för på hårdare straff.⁷⁹

3.3 Finland

Rymning och rymningsförsök kriminaliserades i Finland redan år 1932, efter att antalet rymningar hade ökat markant de fem föregående åren.⁸⁰ Liksom i Danmark var det redan då olagligt att hjälpa någon rymma, samt att planera en gemensam rymning med andra intagna.⁸¹ Rymning kunde innan 1932 års kriminalisering leda till disciplinära åtgärder, men inte till straff.⁸²

Den nuvarande bestämmelsen i 16 kap. 16 § strafflagen (19.12.1889/39) stadgar följande:

En fånge, en anhållen eller en gripen person i myndigheternas förvar eller en i militära disciplinlagen avsedd arrestant som rymmer eller försöker rymma från en straffanstalt eller ur annat förvar eller från den som bevakar, ledsagar eller transporterar honom, skall för fångrymning dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Bestämmelsen omfattar alltså den som är gripen, anhållen, häktad och den som avtjänar ett utdömt fängelsestraff. Utöver att rymma från en sluten anstalt räknas det som rymning att avvika under en transport eller en bevakad permission, även om övervakningen tillfälligt upphör. Det är däremot inte straffbart att avvika från en obevakad permission. Det är inte heller straffbart att avvika från en öppen anstalt, så länge dörrarna inte har låsts och man inte står under någon särskild bevakning.⁸³

En person som gör sig skyldig till en mindre allvarlig rymning eller som avlägsnar sig från en öppen anstalt kan enligt 15 kap. 3 § första stycket, första

⁷⁹ Folketingstidende 2001–02, årgång 153, samling 2 s. 3330, 7737.

⁸⁰ RP 21/1932 s. 1.

⁸¹ Ibid s. 2; 16 kap. 10 och 12 §§ strafflagen (39/1889) enligt dåvarande lydelse.

⁸² Ibid s. 1.

⁸³ RP 6/1997 s. 92.

och andra punkten fängeslagen (23.9.2005/767) dömas till disciplinstraff. De innefattar enligt 4 § första stycket varning, isoleringscell, begränsning av deltagande i fritidsverksamhet, användning av pengar eller andra betalningsmedel eller innehav av egendom under en period.

Den huvudsakliga anledningen till att rymningar kriminaliserades i Finland var att det bedömdes kunna verka avskräckande, åtminstone för de som dömts till kortare fängelsestraff. Regeringen menade även att rymningar och rymningsförsök störde ordningen på anstalterna och kunde försvaga statsmaktens auktoritet. Den hänvisade vidare till att rymning hade kriminaliserats i flera andra länder.⁸⁴ År 1972 föreslog regeringen dock, återigen med hänvisning till andra länder, att rymning skulle avkriminaliseras och bara bestraffas med disciplinära åtgärder. Den angav att det inte hade kunnat konstaterats att straffhotet var avgörande för intagnas beslut att rymma, utan att det ofta berodde på yttre omständigheter, som exempelvis en nedslående nyhet om den intagnes familj. En annan anledning menade regeringen kunde vara svårigheter att anpassa sig till förhållandena på anstalten och att man förlorat sin frihet och att straffhotet i så fall personer saknar betydelse. Rymningarna verkade ofta inte heller vara särskilt planerade. År 1971 hade möjlighet till permission införts, och regeringen menade att det väntades göra att antalet rymningar minskade.⁸⁵

Lagutskottet kritiserade regeringen och menade att den hade ”bagatelliserat betydelsen av den preventiva verkan som en kriminalisering av rymning har, trots att de som verkar inom det praktiska fängenvårdsarbetet har ansett, att ett straffstadgande förhindrar rymning”⁸⁶. Lagförslaget ledde inte till någon avkriminalisering. Däremot ändrades straffskalan, som tidigare bara innehållit fängelse, så att även böter kunde utdömas.⁸⁷

År 1997 diskuterades återigen en avkriminalisering av rymning. Regeringen konstaterade att rymningar i de flesta länderna bara föranledde disciplinära

⁸⁴ RP 21/1932 s. 1–2.

⁸⁵ RP 239/1972 s. 36.

⁸⁶ Lagutskottets betänkande till RP 239/1972 s. 6.

⁸⁷ Riksdagens svar på RP 239/1972, s. 1, 8 och 10.

åtgärder, och menade att det beror på att ”den frihetslängtan som leder till rymningen anses vara förståelig”⁸⁸. Den resonerade vidare att en rymning ofta beror på händelser i den intagnes privatliv och att särskilt de unga intagna kan ha svårt att förstå konsekvenserna av en rymning. Regeringen diskuterade att bestraffning genom enbart disciplinära åtgärder till och med skulle kunna vara mer effektivt än ett straff då de kan vidtas direkt när den intagne återförs till anstalten.⁸⁹

Trots de fördelar regeringen menade att en avkriminalisering skulle kunna ha föreslog den att bestämmelsen skulle finnas kvar. Motiveringen var att påföljderna sannolikt skulle bli mer enhetliga om de dömdes ut av domstol än genom ett disciplinärt förfarande.⁹⁰

3.4 Norge

Norge kriminaliserade rymning år 2002. Tidigare var enbart medhjälp till rymning olagligt.⁹¹ § 161 andra stycket första meningen straffeloven (LOV-2005-05-20-28) lyder: ”Den som unndrar seg gjennomføringen av idømt frihetsstraff, straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder”⁹².

Som rymning, eller undandragande från utdömt straff (unndragelse av idømt straff), räknas alla rymningar, avvikelser, utebliven inställelse efter permission och andra avbrott i verkställigheten. Enligt förarbetena ska dock straffansvaret förbehållas de allra allvarligaste rymningarna. Mindre allvarliga rymningar ska bestraffas med disciplinära påföljder.⁹³ Rymningsförsök är inte straffbara.⁹⁴

Till skillnad från i Danmark och Finland är det i Norge inte straffbart att rymma från häkte, utan bara från ett utdömt frihetsstraff. Frihetsstraff

⁸⁸ RP 6/1997 s. 91. Det är av just den anledningen rymning inte är kriminaliserat i Sverige, se avsnitt 2.2.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Jfr. § 131 gamla straffeloven (LOV-1902-05-22-10).

⁹² Bestämmelsen fanns ursprungligen i § 40 sjunde stycket straffgjennomføringsloven (LOV-2001-05-18-21), men flyttades hit år 2008 (jfr ot.prp.nr.8 (2007–2008)).

⁹³ Ot.prp.nr.5 (2000–2001) s. 109.

⁹⁴ Jfr. § 16 första stycket straffeloven.

innefattar fängelse- och förvaringsstraff.⁹⁵ Anledningen till att kriminaliseringen bara omfattar rymningar efter utdömt straff är enligt förarbetena att det inte är rimligt att kräva att den som ännu bara är misstänkt för brott ska medverka till att hen själv grips eller döms.⁹⁶

Rymning kan även leda till disciplinära åtgärder. De innefattar enligt § 40 andra stycket straffgjennomførelseloven (LOV-2001-05-18-21) skriftlig tillrättavisning, förlust av ersättning, utestängning från umgänge och aktiviteter med andra intagna, samt förlorad möjlighet till permission under en period.

I remissutkastet till straffgjennomførelseloven föreslog Justis- og politidepartementet att rymningar inte skulle kriminaliseras. Departementet menade att rymningar redan fick allvarliga disciplinära följder och att det kan ha en pedagogisk poäng att sådana följder kommer direkt när den intagne återvänder till fängelset.⁹⁷ Efter att utkastet varit på remiss ändrade sig departementet dock och föreslog att rymning skulle kriminaliseras. Som motivering angav det att ett straffansvar skulle kunna ha en preventiv effekt på rymningar. Departementet menade dock att straffansvar skulle förbehållas de allra allvarligaste rymningarna, där bland annat undandragandets längd skulle vara centralt för att avgöra graden av allvar. I mindre allvarliga fall ansåg departementet att det skulle räcka med de disciplinära åtgärderna.⁹⁸

I förarbetena har det även vid flera tillfällen uttryckts att den som hjälper någon att rymma bör kunna straffas hårdare än den som själv rymmer.⁹⁹

⁹⁵ Prop. 36 L (2015–2016) s. 6. Jfr §§ 31 och 40 straffeloven.

⁹⁶ NOU 2002:04 s. 293. Utredningen hänvisar till att det inte är olagligt för en misstänkt person att uppge falska uppgifter i förhör och att de överväganden som ligger bakom den bestämmelsen även bör göra att det inte är straffbart att undandra sig ett gripande. Övervägandena som hänvisas till är rätten att slippa självinkriminering enligt art. 14 FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR), samt rätten till en rättvis rättegång i art. 6 Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).

⁹⁷ Ot.prp.nr.5 (2000–2001) s. 109.

⁹⁸ Ibid. Se även NOU 2002:4 s. 294.

⁹⁹ NOU 2002:4 s. 297; Ot.prp.nr.8 (2007–2008) s. 216 f.

4 Allmänna utgångspunkter för kriminaliseringar

4.1 Inledning

I detta kapitel behandlas några allmänna utgångspunkter för användning av straffrätten. Avsnitt 4.2 handlar om varför olika beteenden kriminaliseras. Där stadgas straffrättens övergripande syften och funktioner, samt att kriminaliseringar bör kunna förväntas vara effektiva i förhållande till sitt syfte för att vara rättfärdigade. I avsnitt 4.3 diskuteras ultima ratio-principen, samt huruvida nykriminalisering bör ske med restriktivitet.

4.2 Varför kriminalisera?

4.2.1 Straffsystemets syfte

Att kriminalisera ett beteende innebär att belägga det med straff. Straffet innebär att man tillfogar någon lidande och obehag.¹⁰⁰ Som Jareborg skriver förutsätts straffet utgöra statens mest ingripande maktmedel för att komma till rätta med medborgarnas oönskade beteenden. Han konstaterar att detta inte kan ifrågasättas när det gäller fängelsestraff, då frihetsberövandet i sig är ingripande och ger uttryck för klander och stigma. Däremot menar han att böter inte lika säkert utgör statens mest ingripande maktmedel, särskilt då vissa sanktionsavgifter kan vara större än motsvarande böter. För att kunna föra en meningsfull diskussion om straffet som sista utväg avser han därför fängelsestraff när han talar om straff.¹⁰¹ Av samma skäl avser även jag med straff hädanefter fängelsestraff.

Asp m.fl., Lernestedt och regeringen konstaterar att syftet med att hota om straff är att medborgarna ska avhålla sig från oönskade beteenden. Detta ger uttryck för tankar om *allmänprevention*.¹⁰² Påverkan på människors beteende kan enligt Asp m.fl. ske på olika sätt – dels kan rädslan att straffas verka

¹⁰⁰ Dir. 2011:31 s. 2; Asp m.fl. s. 30–32; Lernestedt s. 15.

¹⁰¹ Jareborg s. 526–527.

¹⁰² Dir. 2011:31 s. 2; Asp m.fl. s. 30–34; Lernestedt s. 15. Förväntad allmänprevention har även lyfts i samtliga övriga nordiska länder som en huvudsaklig anledning till att rymning bör kriminaliseras, jfr kapitel 3.

avskräckande, dels kan kriminaliseringen påverka medborgarnas uppfattning om vad som är rätt och fel. Författarna konstaterar att det är viktigare *att* medborgarnas beteende påverkas av en kriminalisering än *hur* det sker. Att medborgarna avhåller sig från oönskade beteenden leder enligt dem till en dragligare tillvaro och kan i förlängningen anses bidra till att förhindra statens upplösning.¹⁰³ Samma författare, samt regeringen, konstaterar vidare att straffsystemet även bygger på tankar om rättvisa och *vedergällning*. Genom att utdela straff menar de att staten hämnas den skuld en person ådragit sig genom att bryta mot rådande regler.¹⁰⁴ Det bidrar enligt Asp m.fl. också till att tillfredsställa människors krav på rättvisa, utan att enskilda känner sig tvungna att ta lagen i egna händer.¹⁰⁵

För att tydliggöra samspelet mellan straffsystemets två övergripande syften förklarar Asp m.fl. att systemet kan delas in i tre nivåer – kriminalisering, utdömande av straff samt verkställande av straff.¹⁰⁶ På kriminaliseringsnivån menar de att hänsyn främst tas till allmänprevention genom hotet om straff. Utdömandet av straff bygger istället främst på vedergällning och att var och en ska få vad hen förtjänar på grund av sitt beteende. Även verkställandet av straff bygger på vedergällning, men som författarna konstaterar kan det också utformas så att det får individualpreventiva effekter för den enskilde.¹⁰⁷ Detta får även stöd av regeringen, som menar att ”verkställigheten kan innebära kontroll och påverkan för att förebygga återfall i brott”¹⁰⁸.

4.2.2 Straffrättens symboliska funktion

Kriminaliseringar kan enligt Asp m.fl. även ha en symbolisk funktion, genom vilken staten berättar vilka beteenden som anses moraliskt förkastliga. Detta kan dock enligt författarna inte ensamt rättfärdiga en kriminalisering.¹⁰⁹ Inte heller kan en markering om att man ”ser allvarligt på saken”¹¹⁰ ensamt

¹⁰³ Asp m.fl. s. 34–36.

¹⁰⁴ Dir. 2011:31 s. 2; *ibid* s. 30–32.

¹⁰⁵ Asp m.fl. s. 36.

¹⁰⁶ Tredelningen bygger i själva verket på utländsk doktrin, men har i svensk doktrin förklarats av Asp m.fl.

¹⁰⁷ Asp m.fl. s. 30–32.

¹⁰⁸ Dir. 2011:31 s. 2.

¹⁰⁹ Asp m.fl. s. 34–35.

¹¹⁰ *Ibid* s. 43.

rättfärdiga en kriminalisering.¹¹¹ Detta lyfts även av Jareborg & Zila. De menar att man måste vara mycket försiktig med att kriminalisera beteenden med hänsyn till allmän laglydnad och kritiserar samtidigt politiken för att inte iaktta sådan försiktighet. Det kan enligt författarna bero på att ”politikerna vill tillfredsställa sina väljares (fördomsfulla) önskningar, eller på att de själva tror på det ’sunda förnuftet’ mer än på samhällsvetenskaplig forskning”¹¹². En sådan inställning, där lösningen alltid är hårdare tag, menar de kan leda till en kostsam spiral av straffskärpningar som inte nödvändigtvis leder till minskad brottslighet. Författarna talar även om *expressiv allmänprevention*, som de förklarar så här:

I den mån kriminalitetsnivån ska påverkas rör det sig då mer om önskningar än om syften, som måste förverkligas för att ideologin inte ska misskrediteras. Det viktiga är att försöka kommunicera, övertyga, ge uttryck för värderingar, ”göra markeringar”, ”skicka signaler”, visa att man menar allvar, o.dyl. [...] På vad sätt har det med allmänprevention att göra? Inte på något annat sätt än att man önskar påverka allmänheten genom att understryka ifrågavarande förhållningsreglers betydelse. [...] Det är tydligt att expressiv allmänprevention låter sig lånas till ökad repression, utan att någon saklig motivering erfordras.¹¹³

4.2.3 Effektivitet och allmänprevention

Det generella målet med kriminaliseringar är alltså att de ska få medborgarna att avhålla sig från oönskade beteenden. För att en kriminalisering ska vara godtagbar bör det enligt både förarbeten och doktrin ställas krav på att den förväntas vara effektiv i förhållande till sitt syfte. Åklagarutredningen uppställde som förutsättning för en befogad kriminalisering att den utgör ”ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet”¹¹⁴. Lernestedt

¹¹¹ Asp m.fl. s. 43.

¹¹² Jareborg & Zila s. 81.

¹¹³ Ibid s. 81–82.

¹¹⁴ SOU 1992:61 s. 111.

formulerar effektivitetskravet som ett ”straffbuds förmåga att fullgöra sina uppgifter”¹¹⁵ och konstaterar att kriminaliseringar som inte väntas vara effektiva kan leda till att deras preventiva verkan avtar.¹¹⁶ Asp m.fl. likställer straffbudets effektivitet med dess ”gärningspreventiva verkan”¹¹⁷.

Trots att ett effektivitetskrav lyfts i både förarbeten och doktrin menar både Asp m.fl. och Sarnecki att det inte finns något entydigt vetenskapligt stöd för att hotet om straff generellt sett fungerar allmänpreventivt. Det beror enligt dem bland annat på att risken att brott upptäcks är låg och att brottsbekämpande myndigheter har begränsade resurser, samt att brott ofta är impulsiva och att gärningspersonen inte alltid tänker efter och överväger riskerna med sina handlingar. Asp m.fl. menar att anledningen till att straffhotet ändå verkar avskräckande kan bero på att många hade respekterat lagen och avhållit sig från det kriminaliserade beteendet oberoende av straffhotet.¹¹⁸ Sarnecki menar även att graden av avskräckning kan påverkas av hur omedelbar påföljden är i förhållande till brottet. Han uttrycker det som att ”det obehag som straffet för en brottslig handling innebär ska vara omedelbart relaterat till den positiva upplevelse som själva brottet kan ge gärningsmannen”¹¹⁹.

Utan en förväntan om att en kriminalisering kommer att vara, om än lite, effektiv blir åtgärden inte annat än symbolisk. Enligt ovan kan den i sådana fall inte rättfärdigas. Lernestedt konstaterar att den kunskap som behövs för att avgöra en kriminaliserings effektivitet ofta inte nås förrän kriminaliseringen har genomförts, vilket dock inte hindrar att potentiella möjligheter och svårigheter med att uppfylla kravet diskuteras på förhand.¹²⁰ Detta görs i förhållande till rymning i nästa kapitel.

¹¹⁵ Lernestedt s. 312.

¹¹⁶ Ibid s. 314.

¹¹⁷ Asp m.fl. s. 51.

¹¹⁸ Ibid s. 34; Sarnecki s. 22–23.

¹¹⁹ Sarnecki s. 21.

¹²⁰ Lernestedt s. 313–314.

4.3 Restriktivitet och ultima ratio-principen

I både förarbeten och doktrin har en utgångspunkt varit att kriminaliseringar bör ske med restriktivitet, samt att ultima ratio-principen bör tillämpas (se kommande stycken). Principen innebär att kriminalisering ska användas som sista utväg för att motverka ett oönskat beteende.¹²¹

I SOU 1992:61 *Ett reformerat åklagarväsende* (Åklagarutredningen), samt den proposition som följde utredningen, diskuteras olika kriterier för kriminalisering och avkriminalisering. Utredningen konstaterar att kriminalisering bör användas med försiktighet då andra sanktionsformer kan vara minst lika effektiva och samtidigt enklare att hantera. Detta särskilt gällande gärningar med ringa straffvärdhet. Utredningen menar att straffhotets brottsavhållande verkan riskerar urvattnas vid en alltför omfattande kriminalisering om rättsväsendets resurser inte räcker till för att beivra ens i närheten alla brott. Detta riskerar enligt utredningen att skada allmänhetens tilltro till och respekt för rättsväsendet. I nämnda förarbeten konstateras att just detta hade skett under de föregående åren – en ökad kriminaliseringsgrad hade lett till ”straffrättslig inflation”.¹²²

Även av direktiven som föranledde Straffrättsutredningen framgår det att utredningen skulle ha som utgångspunkt att kriminalisering ska ske med återhållsamhet. Detta då straffrätten utgör mycket ingripande maktutövning över enskilda, samt då utredning och lagföring av brott kostar samhället mycket resurser. Straffrättsutredningen konstaterar även, liksom Åklagarutredningen, att om det kriminaliserade området utvidgas och rättsväsendet inte får utökade resurser riskerar det att leda till nedprioriteringar, vilket i sin tur kan leda till att straffrättens allmänpreventiva funktion undergrävs genom minskad tilltro och respekt för rättskipningen.¹²³

¹²¹ Asp m.fl. s. 33, 41; Lernestedt s. 102.

¹²² SOU 1992:61 s. 17, 105–106; prop. 1994/95:23 s. 52–54.

¹²³ Dir. 2011:31 s. 3–4; SOU 2013:38 s. 423, 476, 492.

I doktrin diskuteras ultima ratio-principen av Asp m.fl., Jareborg¹²⁴ och Lernestedt. De konstaterar att ultima ratio regelmässigt uttrycks som en gällande princip, men att den trots det inte alltid tillämpas i praktiken. Asp m.fl. och Jareborg menar att kriminalisering ofta snarare används i första hand. Det menar de kan bero på att det är bekvämare och billigare än andra former av maktutövning, men även att det är ett sätt för lagstiftaren att visa att den tar ett problem på allvar, även om kriminaliseringen egentligen har liten eller ingen effekt. Jareborg lyfter även att det i praktiken inte är möjligt för lagstiftaren att prova alla tänkbara åtgärder för att motverka ett problem innan straffrätten tas till. Författarna nämner även, liksom förarbetena, att frångåendet av ultima ratio-principen har bidragit till en straffrättslig inflation som pågått under flera årtionden. Det menar de kan leda till minskad effektivitet och i förlängningen ett minskat förtroende för rättsväsendet hos allmänheten. Asp m.fl. konstaterar att viss restriktivitet därför är önskvärd.¹²⁵

Sammantaget kan det konstateras att trots att ultima ratio-principen ofta framhålls som en grundläggande kriminaliseringsprincip kan det ifrågasättas om den verkligen tillämpas i praktiken, och om det ens är praktiskt möjligt. Även om en strikt tillämpning av principen inte kan företas anser jag dock – utifrån vad som sagts om straffsystemets funktion och legitimitet – att det alltjämt finns skäl att iaktta restriktivitet vid användning av straffrätten.

¹²⁴ Eftersom Jareborg är en av författarna till boken av Asp m.fl. återkommer flera av resonemangen i båda verken.

¹²⁵ Asp m.fl. s. 33, 43; Jareborg s. 524, 533; Lernestedt s. 15–16, 19, 21, 102.

5 Frågan om kriminalisering av rymning

5.1 Inledning

I förevarande kapitel diskuterar jag frågan om en kriminalisering av rymning mer ingående. Kapitlet tar främst utgångspunkt i kommittédirektivet som initierat den utredning som pågår om frågan. I avsnitt 5.2 beskriver jag direktivet och dess övergripande syften närmare. I avsnitt 5.3 diskuterar jag vilka problem man vill komma åt med en kriminalisering. Då regeringen inte explicit uttrycker varför rymningar anses vara ett problem har jag i viss mån fått tolka vad problemet anses vara utifrån direktivet. I avsnitt 5.4 diskuterar jag huruvida en kriminalisering kan förväntas vara effektiv i förhållande till sina syften (jämför föregående kapitel).

5.2 Närmare om det aktuella kommittédirektivet

Som nämnts ska en eventuell kriminalisering av rymningar, rymningsförsök och avvikelser nu utredas enligt ett kommittédirektiv. I direktivet hänvisar regeringen till justitieutskottets senaste betänkande om frågan, som enligt ovan ledde till ett tillkännagivande av riksdagen till regeringen om att rymningar, rymningsförsök och avvikelser ska kriminaliseras. Direktivet har titeln *Ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott*.¹²⁶ Det antyder att de övergripande syftena med hela utredningen, som även bland annat behandlar reglerna om skyddstillsyn och villkorlig frigivning, är att stärka samhällsskyddet och minska risken för återfall i brott. Samhällsskyddet avser skyddet mot allvarlig och upprepad brottslighet. Utredningens förslag på lagändringar ska även enligt direktivet kunna leda till ökad trygghet för brottsoffer samt skärpta reaktioner vid misskötsamhet. Vad gäller rymningar och avvikelser är en kriminalisering endast ett förslag på hur regleringen kan skärpas. Ett annat förslag som anges är att införa en tydligare koppling mellan rymningar och avvikelser och de disciplinära åtgärder som sådana kan leda till idag.¹²⁷ Enligt ovan välkomnar riksdagen dock en kriminalisering.

¹²⁶ Dir. 2022:95.

¹²⁷ Ibid s. 14.

I direktivet konstaterar regeringen att antalet rymningar och avvikelser som skett de senaste åren är litet, dock utan att hänvisa till någon statistik.¹²⁸ Jag anser att det är anmärkningsvärt att regeringen härvid inte noterar den kraftiga ökning av avvikelser som skett de senaste åren, då det ytterligare hade kunnat förstärka synpunkten att rymningar är ett problem som behöver åtgärdas. Möjligen beror detta på att regeringen inte velat belysa det faktum att det inte har skett några direktrymningar de senaste åren, eller att det verkliga problemet kan vara resursbrist (jämför avsnitt 2.5).

5.3 Vad är problemet?

Det problem man i grunden vill komma åt med en eventuell kriminalisering av rymning är att personer rymmer eller avviker från sina straff. Det finns flera anledningar till att det anses vara ett problem, vilka kommer att gås igenom nedan. Målet med en kriminalisering eller andra åtgärder är att antalet rymningar och rymningsförsök ska minska.¹²⁹

Det finns även indikationer på att de man egentligen vill komma åt är de som rymmer *och* begår nya brott. Bland annat skriver regeringen i direktivet att rymningar och avvikelser i förlängningen kan innebära risker för brottsoffer.¹³⁰ Detta förtydligas inte närmare, men kan indikera att det finns en risk att den som rymt kommer att begå nya brott mot offret under rymningen. Det övergripande syftet med direktivet är också som nämnt att mer generellt minska återfall i brott.¹³¹ Vidare nämns i justitieutskottets betänkande och flera av de motioner som den bygger på att de som rymmer kan vara farliga och att de ofta begår nya brott när de har rymt. Det hänvisas dock inte till någon statistik om hur vanligt detta är.¹³²

¹²⁸ Dir. 2022:95 s. 14.

¹²⁹ Ibid s. 13.

¹³⁰ Ibid s. 13–14.

¹³¹ Ibid s. 1, 14.

¹³² Bet. 2021/22:JuU25 s. 41; motion 2021/22:1121 s. 1; motion 2021/22:1445 s. 1; motion 2021/22:3779 s. 8; motion 2021/22:333 s. 1–2.

De risker för brottsoffer som regeringen tar upp kan utöver det sagda avse en risk för att brottsoffrens trygghet skadas.¹³³ Direktivet som helhet handlar om att öka tryggheten för brottsoffer och regeringen konstaterar att straffet i sig kan bidra till att skapa sådan trygghet.¹³⁴ Att rymma från straffet kan således motsatsvis skada den tryggheten. Vad som avses med brottsoffer framgår inte av direktivet. Det torde dock handla om fysiska personer eftersom juridiska personer inte kan känna otrygghet. Dessutom skriver regeringen om att kontakta brottsoffret, vilket också tyder på att den avser fysiska personer.¹³⁵

Ett annat problem med rymningar och avvikelser är enligt regeringen att de riskerar medföra en minskad tilltro till straffsystemet.¹³⁶ Det framgår inte vems tilltro som avses, men det ligger nära till hands att tolka det som samhällsmedborgarnas tilltro till att staten förmår upprätthålla verkställigheten av de straff som den dömer ut.

Ytterligare ett problem som lyfts är att bristen på tydliga konsekvenser för misskötsel under straffverkställigheten kan leda till att de intagnas respekt för fängelseväsendet och straffsystemet minskar. Regeringen anger att det är viktigt att understryka vikten av att de intagna följer de regler som gäller för verkställigheten, då hela systemet bygger på att ge intagna incitament att förändra sitt beteende.¹³⁷ De intagnas respekt för de regler och villkor som gäller verkar alltså ses som en del i den vård som ska ges under straffverkställigheten. Justitieutskottet skriver vidare i sitt betänkande att den som rymmer signalerar att hen ”inte ställer upp på rättssamhällets grundvalar och inte söker botgöring för de oförrätter som åsamkats ett brottsoffer”¹³⁸. Detta anser utskottet är ett beteende som bör straffas. Utskottet jämför även rymningar med andra brott där ”enskilda angriper själva kärnan i rättskipningen eller trotsar

¹³³ Detta argument lyftes även i den danska debatten, se avsnitt 3.2.

¹³⁴ Dir. 2022:95 s. 2; 14.

¹³⁵ Ibid, bl.a. s. 1, 9, 14. Vem brottsoffret kan tänkas vara diskuteras vidare i avsnitt 6.3.2.2.

¹³⁶ Ibid s. 13–14.

¹³⁷ Ibid. Se även bet. 2021/22:JuU25 s. 41.

¹³⁸ Bet. 2021/22:JuU25 s. 41.

ordningsmakten”¹³⁹ och konstaterar att andra sådana brott ofta utgör artbrott på grund av sitt allvar.¹⁴⁰

Regeringen poängterar även att rymningar och avvikelser leder till kostnader för samhället¹⁴¹, vilket torde avse de resurser som krävs för att hitta personen igen och återföra hen till anstalten.¹⁴²

Slutligen konstaterar regeringen som nämnts att antalet rymningar och avvikelser är förhållandevis litet, men inleder direkt därefter nästa stycke med ”med det sagt finns det skäl att överväga en ytterligare skärpt reglering vid rymningar eller avvikelser”¹⁴³.

5.4 Kan en kriminalisering förväntas vara effektiv?

5.4.1 Inledning

Syftet med en kriminalisering av rymning är alltså att beteendet ska motverkas genom allmänprevention. Genom ett minskat antal rymningar får tanken antas vara att de ovan beskrivna problemen i sin tur ska motverkas. Det går inte att på förhand med säkerhet säga vilken effekt en kriminalisering kan ha. Det utesluter dock inte att allmänprevention diskuteras på ett teoretiskt plan, vilket görs i detta avsnitt.

I avsnitt 5.4.2 beskrivs allmänprevention för rymningar närmare. I avsnitt 5.4.3 diskuterar jag hur en kriminalisering kan tänkas verka preventivt för personer som avtjänar olika långa straff. Härvid har jag konstruerat ett räkneexempel för att belysa diskussionen. Slutligen gör jag i avsnitt 5.4.4 en utblick till Danmark och Norge för att se huruvida kriminaliseringen kan ha haft någon allmänpreventiv effekt där.¹⁴⁴

¹³⁹ Bet. 2021/22:JuU25 s. 41.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Dir. 2022:95 s. 13–14.

¹⁴² Jfr resonemanget i motion 2021/22:4194 s. 8.

¹⁴³ Dir. 2022:95 s. 14.

¹⁴⁴ Jag har inte kunnat hitta någon relevant statistik från Finland då rymning kriminaliserades där redan år 1932.

5.4.2 Allmänt om allmänprevention och rymning

Enligt ovan kan risken att ett brott upptäcks och lagförs ha betydelse för hur stor avskräckande effekt en kriminalisering får. Eftersom intagna står under statens övervakning torde den risken vara högre för rymningar än för brott i allmänhet, vilket kan göra att en kriminalisering av rymning kan ha en större allmänpreventiv effekt än andra kriminaliseringar. Sarnecki konstaterar dock att straffhotets allmänpreventiva verkan även varierar från person till person, då rädslan att straffas kan bero på hur mycket man anser sig ha att förlora på att begå ett brott.¹⁴⁵ För ett beslut att rymma kan det därför ha betydelse hur långt straff man är dömd till och hur snart man ska frigges, vilket illustreras med ett exempel i nästa avsnitt. För att nämnda faktorer ska få någon betydelse förutsätts dock att den intagne väger olika risker mot varandra innan hen beslutar sig för att rymma. Som Sarnecki och Asp m.fl. enligt ovan skriver är många brott impulsiva och oplanerade och som den finska regeringen lyft torde många rymningar bero på plötsliga händelser i den intagnes liv. I sådana fall torde straffhotets preventiva effekt därför vara liten.

5.4.3 Allmänprevention för olika intagna

Straffhotets verkan kan alltså variera mellan olika personer. Vad gäller rymning kan den preventiva effekten bero på hur långt straff man från början ska avtjäna, samt vilken ytterligare strafftid man kan förvänta sig för en rymning. I både SOU 2005:6 och i Finland har nämnts att ett straffhot avseende rymning snarare kan förväntas ha effekt på personer dömda till kortare straff än de som ska avtjäna många år. Då statistik saknas över hur långa straff de som rymt var dömda till samt hur långt de hade kvar av verkställigheten¹⁴⁶ ska eventuella skillnader i straffhotets verkan nedan illustreras med ett exempel.

För att exemplet ska bli meningsfullt har jag konstruerat en potentiell straffskala för rymning i Sverige, främst med utgångspunkt i övriga nordiska länder. I Danmark är straffskalan för rymning böter eller fängelse i upp till två år. I Finland är det böter eller fängelse i upp till ett år. I Norge är straffet böter

¹⁴⁵ Sarnecki s. 22.

¹⁴⁶ Jfr KOS 2020, KOS 2021 och KOS 2022.

eller fängelse i upp till sex månader. Det framstår inte som orimligt att straffskalan för rymning i Sverige skulle ligga omkring samma straffvärden, exempelvis en straffskala på böter eller fängelse i upp till ett år, där den övre delen av straffskalan reserveras för allvarliga rymningar och fritagningar som involverar våld och vapen. Samma straffskala gäller för exempelvis främjande av flykt (se avsnitt 2.3.2), olaga intrång (4 kap. 6 § brottsbalken), ofredande (4 kap. 7 §) och egenmäktigt förfarande (8 kap. 8 §). Därför kommer jag nedan att utgå från denna straffskala.

I exemplet ingår personer som avtjänar fängelsestraff om tre månader, ett år, fem år, tio år respektive livstid. De planerar var för sig en odramatisk rymning utan vapen och våld, och kan för det förvänta sig ett straff på fängelse i sex månader. Rymningen sker i början av personernas straffverkställighet. En rymning utgör ett brott som begås efter att dom om fängelse meddelats men innan straffet helt har verkställts. Enligt 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken ska som huvudregel ny påföljd bestämmas för sådana brott. Asperationsprincipen tillämpas härvid inte i förhållande till den ursprungliga brottsligheten.¹⁴⁷ I exemplet utgår jag från att villkorlig frigivning sker efter två tredjedelar av tiden, i enlighet med 26 kap. 6 § första stycket brottsbalken. Således blir tiden i fängelse för rymningen fyra månader.

Person	Ursprunglig strafftid	Ursprunglig villkorlig frigivning, efter	Total tid i fängelse
A	3 månader	2 månader	6 månader
B	1 år	8 månader	1 år
C	5 år	3 år, 4 månader	3 år, 8 månader
D	10 år	6 år, 8 månader	7 år
E	Livstid	–	Livstid

Person A kan utifrån exemplet undvika upp till två månaders straffverkställighet i anstalt, men riskerar samtidigt att den totala avtjänandetiden tredubblas efter en dom om rymning – från två till sex månader. Person B har chans att undvika upp till åtta månaders verkställighet, men riskerar att tiden på

¹⁴⁷ Prop. 2015/16:151 s. 34; Borgeke & Forsgren s. 651.

anstalt förlängs med fyra månader, vilket utgör femtio procent av den ursprungliga verkställighetstiden. Person C och D har chans att slippa flera år i fängelse, med en relativt liten ökning av tiden på anstalt jämfört med den ursprungliga verkställighetstiden. Person E har slutligen chans att undgå många år av sitt straff, samtidigt som hen inte riskerar någon ytterligare strafftid alls (jämför 34 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken där det framgår att straffet för ny brottslighet helt konsumeras av en livstidsdom).

Man kan utifrån detta säga att ju längre straff man dömts till (och ju mer tid man har kvar att avtjäna i fängelse), desto mer har man att vinna på att rymma och undkomma resterande strafftid. Dessutom gör ett ytterligare straff inte lika stor skillnad för någon som redan är dömd till ett långt fängelsestraff. Det framstår därför som mer värt för dem att rymma än för de som är dömda till kortare straff. Utifrån detta torde den avskräckande effekten hos en kriminalisering avta ju längre tid man har kvar att avtjäna av sitt straff. Utifrån vad som sagts om livstidsdömda torde en kriminalisering i princip vara verkningslös gentemot dem.

Som nämndes i avsnitt 5.3 finns det indikationer på att de man vill hindra från att rymma är personer som kan antas vara farliga ute i samhället. Farligheten torde i viss mån kunna relateras till längden på straffet man är dömd till och till vilken typ av anstalt man är placerad i. Exemplet tyder på att en kriminalisering sannolikt inte kommer att ha önskad effekt i de fallen. Samtidigt har samtliga rymningar de senaste åren skett från öppna anstalter, där det i högre utsträckning torde sitta personer som inte är dömda till så långa fängelsestraff. Det är alltså främst dem som en kriminalisering hade riktat sig mot. Det kan utifrån exemplet därför inte uteslutas att en kriminalisering av rymning hade kunnat få önskad effekt.

5.4.4 Erfarenheter från Danmark och Norge

5.4.4.1 *Danmark*

Danmark kriminaliserade rymningar år 2002. Nedan har jag sammanställt statistik för antalet rymningar och avvikelser under åren 2000–2004 för att se hur statistiken såg ut före och efter kriminaliseringen av rymningar.

År	Rymningar från häkte, sluten fängelseanstalt eller transport (per 10 000 intagna, i tiotal)	Avvikelser öppen fängelseanstalt (per 10 000 intagna, i tiotal)	Övriga avvikelser, exempelvis från permission (per 10 000 intagna, i tiotal)	Totalt (per 10 000 intagna, i tiotal)
2000 ¹⁴⁸	75 (220)	277 (820)	574 (1700)	926 (2740)
2001 ¹⁴⁹	65 (200)	232 (720)	493 (1520)	790 (2440)
2002 ¹⁵⁰	48 (140)	199 (580)	376 (1090)	623 (1810)
2003 ¹⁵¹	22 (60)	109 (300)	377 (1050)	508 (1410)
2004 ¹⁵²	24 (60)	125 (330)	221 (590)	370 (980)

Antalet rymningar och avvikelser följde de här åren en stadig, nedåtgående trend. Antalet rymningar från häkte och sluten anstalt minskade som mest mellan åren 2002 och 2003, vilket var när rymningar hade kriminaliserats. Mellan samma år skedde en tydlig minskning i avvikelser från öppen anstalt, vilket också hade kriminaliserats år 2002. Den siffran ökade dock igen året därpå. Avvikelse från permissioner minskade inte alls mellan 2002 och 2003, vilket kan förklaras av att de inte ingår i rymningsbegreppet och därför inte kriminaliserades. Mellan år 2003 och 2004 minskade dessa dock drastiskt.

Statistiken får tolkas med stor försiktighet eftersom den bara rör en kort tidsperiod och då förändringarna kan bero på många olika faktorer. Det kan dock inte uteslutas att kriminaliseringen av rymningar i Danmark har haft viss allmänpreventiv effekt, särskilt då den mest markanta minskningen av dem skedde året efter att kriminaliseringen trädde i kraft.

¹⁴⁸ Council of Europe, SPACE I (2001) s. 34–37

¹⁴⁹ Council of Europe, SPACE I (2002) s. 41.

¹⁵⁰ Council of Europe, SPACE I (2003) s. 44.

¹⁵¹ Council of Europe, SPACE I (2004) s. 50.

¹⁵² Council of Europe, SPACE I (2005) s. 54.

5.4.4.2 Norge¹⁵³

År	Rymningar från häkte eller sluten fängelseanstalt (per 10 000 intagna, i tiotal)	Avvikelser från öppna anstalter, permissioner etc. (per 10 000 intagna, i tiotal)	Totalt (per 10 000 intagna, i tiotal)
2000 ¹⁵⁴	3 (10)	226 (920)	229 (930)
2001 ¹⁵⁵	27 (100)	197 (750)	224 (850)
2002 ¹⁵⁶	19 (70)	201 (750)	220 (820)
2003 ¹⁵⁷	14 (50)	148 (500)	162 (550)
2004 ¹⁵⁸	10 (30)	189 (640)	199 (670)

I Norge kriminaliserades rymningar och avvikelser år 2002. I Norge syns inte samma tydliga nedåtgående trend som i Danmark, varken för rymningar eller avvikelser. Möjligen har det betydelse att straffet för rymning är lägre i Norge än i Danmark. En stor minskning av de totala rymningarna och avvikelserna skedde förvisso mellan år 2002 och 2003, men det kan inte uteslutas att det har andra förklaringar än att rymning kriminaliserades. Det kan dock inte heller uteslutas att minskningen har ett samband med kriminaliseringen, och att den därför har verkat allmänpreventivt.

5.5 Sammanfattning av kapitlet

I detta kapitel har jag fört en närmare diskussion kring det kommittédirektiv enligt vilket en eventuell kriminalisering av rymning ska utredas. Genom att analysera direktivet har jag konstaterat att regeringen anser att det är problematiskt att personer rymmer från sina utdömda fängelsestraff, vilket i sin tur riskerar skada olika intressen. Genom en kriminalisering vill man hindra att nya brott begås under en rymning. Man vill även motverka risker att brottsoffer känner sig otrygga. Vidare vill man upprätthålla tilltron för rättsväsendet, respekten för straffsystemet, samt motverka de kostnader som rymningar

¹⁵³ Statistiken för avvikelser i Norge är inte uppdelad på samma sätt som för Danmark, vilket kan bero på att Norge inte gör samma skillnad mellan olika typer av avvikelser.

¹⁵⁴ Council of Europe, SPACE I (2001) s. 34 och 36.

¹⁵⁵ Council of Europe, SPACE I (2002) s. 41.

¹⁵⁶ Council of Europe, SPACE I (2003) s. 44.

¹⁵⁷ Council of Europe, SPACE I (2004) s. 50.

¹⁵⁸ Council of Europe, SPACE I (2005) s. 54.

kan leda till. Dessa fem intressen diskuteras mycket mer ingående i nästa kapitel.

Efter identifieringen av de olika problemen har jag diskuterat huruvida en kriminalisering av rymning kan tänkas leda till ett minskat antal rymningar då det utan några sådana utsikter vore meningslöst att ens överväga en kriminalisering. Som jag kommit fram till kan det inte uteslutas att en kriminalisering kan ha en sådan effekt. Huruvida ett minskat antal rymningar i sin tur kommer att bidra till att lösa de ovan beskrivna problemen kommer att diskuteras nedan i förhållande till var och ett av dem.

6 Straffrättsutredningens kriterier för kriminalisering samt kommittédirektivets förhållande till dem

6.1 Inledning

I detta kapitel beskriver jag de fem kriterier för godtagbara kriminaliseringar som framgår av Straffrättsutredningen, med relevanta tillägg ur doktrin. Kriterierna behandlas var för sig i avsnitt 6.2–6.6. Avsnitten börjar med en förklaring om vad som närmare avses med varje kriterium. Direkt därefter diskuteras hur en kriminalisering av rymning, utifrån dir. 2022:95 och min ovan gjorda tolkning av det, förhåller sig till det aktuella kriteriet. Upplägget avser att underlätta för läsaren genom att min analys kommer i nära anslutning till informationen den hänför sig till.

6.2 Straffbudet måste avse ett godtagbart skyddsintresse

6.2.1 Förklaring av kriteriet

”För att kriminalisering av ett beteende ska komma i fråga måste det tänkta straffbudet avse ett identifierat och konkretiserat intresse som är skyddsvärt”¹⁵⁹.

Enligt Straffrättsutredningen och Lernestedt måste lagstiftaren utifrån detta kriterium identifiera och tydligt ange *vilket* eller *vilka* intressen som avses skyddas med en kriminalisering och *varför* just de är viktiga att skydda med hjälp av straffrätten. För att skapa tydlighet och säkerställa att en kriminalisering faktiskt är godtagbar bör skyddsintresset enligt Lernestedt identifieras före, och fristående från, den skada man vill skydda intresset från. Han menar dock att så inte alltid sker, utan att skyddsintressen, intresseinnehavare och negativ påverkan (skada) på intressena tenderar att blandas ihop.¹⁶⁰ Som

¹⁵⁹ SOU 2013:38 s. 481.

¹⁶⁰ Lernestedt s. 31, 166–167, 170.

utredningen konstaterar är det också tämligen vanligt att ett konkret skyddsintresse inte anges så tydligt i lagstiftningsprocessen.¹⁶¹

Det finns ingen förteckning över vilka intressen som anses vara skyddsvärda, utan de varierar från person till person och över tid. Några intressen framstår dock enligt utredningen, med hänvisning till Asp m.fl. och Lernestedt, som odiskutabla, såsom liv, frihet, hälsa, handlings- och rörelsefrihet, allmän ordning och säkerhet samt statens oberoende och bestånd. Även de grundläggande fri- och rättigheterna som framgår av 2 kap. regeringsformen kan anses vara sådana intressen. Hur pass skyddsvärda intressena är i förhållande till varandra varierar, men både utredningen och Asp m.fl. konstaterar att mänskligt liv och statens bestånd är de mest skyddsvärda intressena.¹⁶²

De individuella skyddsintressena ges enligt Lernestedt i regel större betydelse än de allmänna. Han menar att de allmänna intressena ofta inte har något fristående skyddsvärde, utan att deras skyddsvärde i slutändan kan härledas ur ett individuellt intresse.¹⁶³ En måttstock kan enligt Lernestedt och utredningen vara att ju mindre man behöver förklara *varför* ett intresse är värt att skydda, desto större skyddsvärde har det.¹⁶⁴ Hur skyddsvärt ett intresse är återspeglas även enligt Asp m.fl. ofta i straffvärdet för ett brott mot intresset.¹⁶⁵

En kriminalisering kan skydda flera olika intressen. De kan väga lika tungt, men kan också stå i ett hierarkiskt förhållande till varandra. Lernestedt menar att beteenden i de senare fallen ofta kriminaliseras på ett tidigare stadium än vad det slutliga skyddsintresset kräver. Som exempel menar han att vissa av de brott som utgör brott mot allmänheten i slutändan egentligen är tänkta att skydda individen från skada.¹⁶⁶ Enligt Straffrättsutredningen kan man även i många andra fall föra resonemang som leder tillbaka till något av de mest centrala skyddsintressena. Det menar utredningen medför en risk att

¹⁶¹ SOU 2013:38 s. 482–483.

¹⁶² Ibid s. 482; Asp m.fl. s. 39–41; Lernestedt s. 167–169.

¹⁶³ Lernestedt s. 150, 180.

¹⁶⁴ SOU 2013:38 s. 482; Lernestedt s. 168.

¹⁶⁵ Asp m.fl. s. 42.

¹⁶⁶ Lernestedt s. 169–170.

lagstiftaren försöker motivera kriminaliseringar med ett tyngre vägande skyddsintresse än det som egentligen är relevant. Det som måste bli relevant för bedömningen av om en kriminalisering är befogad är därför det intresse som ligger närmast brottet.¹⁶⁷ Lernestedt menar att om man eftersträvar en restriktiv användning av straffrätten är det av vikt att lagstiftaren inte anger för många skyddsintressen till stöd för en kriminalisering, då det kan användas som gardering mot kritik och dölja att inget av intressena ensamt hade kunnat motivera kriminaliseringen.¹⁶⁸ Straffrättsutredningen menar att om flera intressen ändå anges bör lagstiftaren specificera vilket eller vilka intressen som är bärande för kriminaliseringen.¹⁶⁹

Eftersom jag kommit fram till att straffrätten bör användas med restriktivitet (se avsnitt 4.3) håller jag med om att ett skyddsintresse bör anges som det primära. I annat fall går det att slentrianmässigt nämna hur många skyddsintressen som helst som i förlängningen riskerar skadas av en gärning och därmed rättfärdiga kriminaliseringar som egentligen inte kan anses godtagbara. Att ett skyddsintresse ska anges som det primära utesluter givetvis inte att ett straffbud även skyddar andra intressen.

6.2.2 I förhållande till rymning

6.2.2.1 Inledning

Som framgått i avsnitt 5.3 har regeringen angett flera anledningar till att rymningar är ett problem som behöver åtgärdas, men inte tydligt angett något eller några skyddsintressen. Ibland verkar regeringen direkt beskriva den skada man vill undvika, utan att först identifiera vilket intresse det är som skadas. Som både Lernestedt och Straffrättsutredningen påpekar har lagstiftaren en tendens att uppge flera skyddsintressen för att motivera en kriminalisering, men utan att specificera vilket som är det primära. I det här fallet har ingen av motiveringarna till en eventuell kriminalisering angetts vara primär. Att regeringen skriver att rymningar *i förlängningen* kan leda till risker för

¹⁶⁷ SOU 2013:38 s. 482–483.

¹⁶⁸ Lernestedt s. 170–171.

¹⁶⁹ SOU 2013:38 s. 483.

brottsoffer och kostnader för samhället¹⁷⁰ ger dock en viss antydning om att dessa intressen är sekundära. I övrigt tyder regeringens allmänna motiveringar till varför rymningar måste leda till hårdare reaktioner på att det är just en sådan situation där den försökt ”gömma sig” bakom flera potentiella skyddsintressen, för att endast ett av dem sannolikt inte ensamt hade kunnat motivera en kriminalisering. Regeringen har inte heller förklarat hur en kriminalisering eller någon annan åtgärd skulle bidra till att åtgärda de angivna problemen.

Regeringen kan kritiseras för att den inte tydligt nog motiverar vilka intressen som avses skyddas, eller hur en kriminalisering kan tänkas bidra till det. Jag kommer i det följande därför att utgå från de skyddsintressen jag identifierat i avsnitt 5.3 och diskutera huruvida de var för sig är godtagbara att skydda genom en kriminalisering av rymning.

6.2.2.2 Skydd mot brottslighet

Ett av skyddsintressena jag identifierat är *samhällets skydd mot allvarlig och upprepad brottslighet*. Det skulle egentligen kunna uttryckas som ett skydd mot faran eller risken för att andra skyddsintressen kränks, då rymningen i sig inte kränker intresset av frånvaron av brott. Även om man enligt ovan bör sträva efter att endast motivera kriminaliseringar med det skyddsintresse som ligger närmast gärningen kan det vara godtagbart att kriminalisera gärningar som begås mot allmänheten för att i slutändan skydda individuella intressen. I sådana fall hänger godtagbarheten samman med närheten mellan en gärning och en kränkning av skyddsintresset. Frågan kommer därför att beröras vidare under avsnitt 6.3.2.1.

6.2.2.3 Trygghet för brottsoffer

Vidare har jag kommit fram till att *brottsoffers trygghet* avses skyddas genom en eventuell kriminalisering av rymning. Tryggheten kan som nämnts härledas till en minskad risk att bli utsatt för brott, men även till en upplevd trygghet. Om man inte känner sig trygg, eller är trygg, kan det i sin tur påverka i

¹⁷⁰ Dir. 2022:95 s. 14.

vilken mån man har möjlighet att tillvarata sin rörelse- och handlingsfrihet. Enligt ovan anser Straffrättsutredningen, Asp m.fl. och Lernestedt att *handlings- och rörelsefrihet* är högt värderade skyddsintressen. *Trygghet och frihet* har dessutom tidigare motiverat kriminaliseringen av olaga förföljelse, som återfinns i 4 kap. 4 b § brottsbalken.¹⁷¹ De kan alltså utgöra sådana intressen som är godtagbara att skydda genom kriminalisering.

6.2.2.4 Tilltro till systemet

Ett annat skyddsintresse jag identifierat i direktivet är *tilltron till straffsystemet* och till att staten upprätthåller verkställigheten av de straff den dömt ut. *Allmänhetens tilltro* eller *förtroende* är i sin tur viktig för straffsystemets legitimitet och därmed dess effektivitet i att verka brottsavhållande för medborgarna. Detta har även lyfts i både förarbeten och doktrin (jämför avsnitt 4.3). Det utgör därmed ett godtagbart skyddsintresse.

6.2.2.5 Respekt för rättskipningen

Nästa skyddsintresse handlar om *respekt för rättskipningen*. Regeringen skriver att det är viktigt att misskötsel får allvarliga konsekvenser i ett system som bygger på att ge intagna incitament att förändra sitt beteende. Regeringen utvecklar inte *varför* detta är viktigt, men verkar hänvisa till vikten av att straffets behandlande, eller återuppbyggande, funktion upprätthålls. Vidare skriver den att tydliga reaktioner understryker vikten av att reglerna följs. Inte heller detta motiveras vidare. Det framgår inte tydligt om straffets behandlande funktion verkligen har någon betydelse för vikten av att följa regler, eller om regeringen hade tyckt det var viktigt att understryka åttlydnaden av reglerna under straffverkställigheten även om dess syfte bara var vedergällning.

Justitieutskottet kan sägas gå ett steg längre än regeringen i att fråga sig varför det är viktigt att medborgarna följer lagar och regler. Enligt ovan menar utskottet att den som rymmer signalerar att hen inte ställer upp på samhällets grundvalar och verkar anse att det är klandervärt i sig att inte följa de regler

¹⁷¹ Prop. 2010/11:45 s. 30, 32.

och system som vi gemensamt, som samhälle, har ställt upp. Utskottet uttrycker det även som att de som rymmer angriper kärnan i rättskipningen och trotsar ordningsmakten.

Som nämndes i avsnitt 4.2.2 är allmän laglydnad enligt doktrin i regel ingen godtagbar grund för kriminalisering. Istället är det ett sätt att göra en markering, visa att man tar hårda tag och att understryka den aktuella regelns betydelse, utan att behöva någon saklig motivering. Regeringens hänvisningar till vikten av att understryka regellydnad framstår som precis sådana argument som inte är godtagbara för att motivera en kriminalisering. Emellertid handlar detta om en särskild situation, där det inte enbart är allmän laglydnad som avses, utan åtföljandet av regler som satts upp *inom ramen för* straffverkställigheten. Det Justitieutskottet skriver kan tolkas som att det skyddsvärda intresset är *respekten för statens rättskipning* och inte enbart regellydnad. *Respekt för rättskipningen* utgör, till skillnad från regellydnad, ett godtagbart skyddsintresse. Det skyddas idag bland annat genom kriminaliseringen av skyddande av brottsling och främjande av flykt, samt mened.¹⁷² Detta intresse verkar även ha varit tungt vägande för kriminaliseringen av rymning i Danmark (se avsnitt 3.2).

6.2.2.6 Minskade kostnader för samhället

Vidare nämner regeringen i direktivet att rymningar leder till kostnader för samhället. Det finns inga uppgifter om vad en rymning kan kosta samhället, men de resurser som får läggas ner för att hitta personer som rymt måste i slutändan ställas mot kostnaderna som uppkommer vid en kriminalisering¹⁷³ – kostnader för exempelvis nya rättsprocesser och ytterligare fängelsestraff. Om en kriminalisering hade lett till ett minskat antal rymningar hade den kostnaden minskat. Samtidigt hade en kriminalisering möjligen även omfattat försök och förberedelse till rymning, vilket hade gjort att antalet rättsprocesser och tid i fängelset ändå hade ökat.

¹⁷² Ulväng m.fl. s. 129–131. Mened begås enligt 15 kap. 1 § brottsbalken av den som efter att ha avlagt en lagstadgad ed lämnar en osann uppgift eller förtiger sanningen.

¹⁷³ Asp m.fl. s. 42; Jareborg & Zila s. 79.

Att slippa kostnader har emellertid inte av någon lyfts som ett intresse som är godtagbart att skydda genom kriminalisering. Det framstår dessutom som orimligt att följdskostnader av ett brott ska kunna motivera en kriminalisering, särskilt då brott ofta torde leda till kostnader, exempelvis för sjukvård och sjukskrivningar. *Minskade kostnader för samhället* är därmed inte ett intresse som är godtagbart att skydda genom en kriminalisering.

6.2.2.7 Sammanfattning av skyddsintressena

Genom analys och tolkning av regeringens direktiv har jag kunnat utläsa ett antal intressen man vill skydda genom en eventuell kriminalisering av rymning. I detta avsnitt har jag diskuterat huruvida var och ett av intressena kan vara godtagbara att skydda genom en kriminalisering. De skyddsintressen jag bedömt kan vara godtagbara är *samhällets skydd mot allvarlig och upprepad brottslighet, trygghet för brottsoffer, allmänhetens tilltro till straffsystemet samt de intagnas respekt för rättskipningen*. Intresset av *minskade kostnader för samhället* har jag bedömt inte kunna motivera en kriminalisering. I nästa avsnitt kommer jag därför att diskutera i vilken utsträckning rymningar orsakar eller riskerar orsaka skada på de fyra förstnämnda intressena.

6.3 Skada på skyddsintresset

6.3.1 Förklaring av kriteriet

”För att kriminalisering ska komma i fråga måste det beteende som avses bli kriminaliserat kunna orsaka [påtaglig] skada eller fara för skada på skyddsintresset”¹⁷⁴.

Kriteriet härrör från *skadeprincipen*, som ursprungligen formulerades av John Stuart Mill år 1859. Han menade att det enda syftet som kan rättfärdiga att staten utövar makt över en medborgare mot hans vilja är att förhindra att andra skadas.¹⁷⁵ Som kommer att framgå tillämpas principen dock inte i denna snäva form idag.

¹⁷⁴ SOU 2013:38 s. 483. Citatet är taget från utredningens sammanfattade bedömning, men i resten av avsnittet använder utredningen genomgående ordet *påtaglig*, se s. 483–484.

¹⁷⁵ Mill s. 13.

Begreppet skada går inte att enhetligt definiera¹⁷⁶, men det kan enligt Asp m.fl. och Lernestedt avse någon typ av negativ påverkan på en individ, en allmän verksamhet eller en gemensam institution.¹⁷⁷ Asp m.fl. och Straffrättsutredningen menar att beteenden som enbart orsakar rena obehagskänslor eller som enbart innebär osedlighet eller etiketsbrott i regel inte bör anses vara sådan skada som avses. De menar dock att undantag kan göras från det förstnämnda, om beteendet utan kriminaliseringen skulle bli väldigt vanligt. Som exempel på sådana gärningar nämner de ofredande och förargelseväckande beteende.¹⁷⁸

En sådan negativ påverkan som avses kan vara en *direkt* kränkning av skyddsintresset, *fara* för sådan kränkning, *risk* för sådan kränkning eller att gärningen *under vissa omständigheter kan bidra till* en sådan kränkning. Detta konstateras av Asp m.fl., som även får stöd av Simester & von Hirsch. Ett mord innebär exempelvis en *direkt* kränkning av skyddsintresset *liv*. Att utsetta någon för livsfara innebär en *fara* för att samma skyddsintresse kränks och att köra på fel sida av vägen innebär en *risk* för kränkning av detsamma. En sådan risk är enligt författarna ofta abstrakt formulerad – att köra på fel sida vägen eller att köra över hastighetsbegränsningen innebär en generell risk för skada och är otillåtet även om föraren i det enskilda fallet vet att vägen är helt tom. Bakom detta ligger enligt Simester & von Hirsch inte minst praktiska skäl. Vidare kriminaliseras ibland beteenden som för de flesta inte är riskfyllda, men där vissa riskerar att skada andra. Simester & von Hirsch tar som exempel en kriminalisering av att köra med förhållandevis låga nivåer av alkohol i blodet. Behovet av att kriminalisera en gärning som innebär fara respektive risk för skada på ett skyddsintresse beror enligt författarna dels på hur tungt intresset väger, dels hur nära en kränkning av intresset gärningen ligger. Även Straffrättsutredningen, samt Lernestedt, lyfter att närheten mellan gärningen och kränkningen av skyddsintresset är avgörande för om en sådan kriminalisering är godtagbar. Något som *under vissa omständigheter kan bidra till* att skyddsintresset *liv* kränks är vapeninnehav. Gärningen i sig

¹⁷⁶ SOU 2013:38 s. 434.

¹⁷⁷ Asp m.fl. s. 41, Lernestedt s. 181.

¹⁷⁸ SOU 2013:38 s. 484; Asp m.fl. s. 41–42.

orsakar ingen skada på skyddsintresset, utan det krävs något mellanliggande handlande för att skada ska uppkomma. Även denna gärning torde i de flesta fall vara harmlös, men baserat på sannolikheten för och omfattningen av den skada som kan uppstå har den kriminaliserats.¹⁷⁹ Till skillnad från vid risk och fara för kränkning nämner författarna här inte tyngden hos skyddsintresset som en relevant faktor vid bedömningen. Jag anser dock att det bör beaktas även här, särskilt med utgångspunkten att straffrätten bör användas med restriktivitet.¹⁸⁰

Närheten mellan en gärning och en direkt kränkning av ett skyddsintresse får alltså betydelse för huruvida en kriminalisering överhuvudtaget är godtagbar. Det får därutöver betydelse för utformningen av straffskalan för brottet¹⁸¹, samt för utdömandet av straff i enskilda fall (jämför 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken).

Lernestedt diskuterar olika perspektiv på vilken skada som ska anses vara straffrättsligt relevant och som därför kan motivera en kriminalisering. Han konstaterar inledningsvis att straffrätten syftar till att skydda både samhället och individen från skada. Därefter konstaterar han att det finns tre huvudsakliga positioner i fråga om vilken skada som är straffrättsligt relevant.¹⁸² Enligt den första positionen är den relevanta skadan den som drabbar brottsoffret i det enskilda fallet (*offerskada*). Brottsoffret kan vara enskilda, allmänheten eller staten. Enligt den andra positionen består den relevanta skadan i den osäkerhet som uppstår hos den grupp som brottsoffret representerar gällande huruvida staten kan upprätthålla ett tillfredsställande skydd för deras intressen (*gemenskapsskada*). Med denna syn ger en kriminalisering således uttryck för

¹⁷⁹ SOU 2013:38 s. 485–486; Asp m.fl. s. 42–43; Lernestedt s. 304; Simester & von Hirsch s. 57–58, 76–77.

¹⁸⁰ För vapeninnehav torde det exempelvis vara av vikt att just skyddsintresset *liv* kan skadas. Om det enbart hade riskerat skada på *egendom* hade det möjligen inte varit kriminaliserat i samma utsträckning.

¹⁸¹ Asp m.fl. s. 43.

¹⁸² Enligt en av positionerna består den straffrättsligt relevanta skadan i lagbrottet i sig. Lernestedt avfärdar dess relevans för frågan om en kriminaliserings godtagbarhet, då brottet i sig i så fall förutsätter en kriminalisering. Även Asp m.fl. har påpekat att det är begreppsligt felaktigt att säga att syftet med en kriminalisering är att förhindra brott just då ett brott förutsätter en kriminalisering (se Asp m.fl. s. 34). Då detta perspektiv alltså egentligen inte ger något svar på huruvida en kriminalisering är godtagbar diskuteras det inte vidare.

något som angår ”oss alla”¹⁸³ och den skada som brottsoffret åsamkas blir bara indirekt straffrättsligt relevant. Genom brottet angrips samhället och dess sociala strukturer i sig självt och tilltron mellan människor till att de respekterar varandra och varandras intressen skadas. Skadebegreppet innefattar enligt denna syn även att resurser som hade kunnat användas på andra sätt i samhället behöver användas för brottsbekämpande ändamål.¹⁸⁴

Jag anser att man kan ifrågasätta den praktiska skillnaden mellan dessa två synsätt, särskilt i de fall där staten anses vara brottsoffret och innehavaren av det aktuella skyddsintresset. Det är i de fallen oklart vilken grupp staten representerar – en grupp vars tilltro till att staten kan upprätthålla skyddet för dess intressen skadas genom en gärning. I förlängningen torde det vara allmänheten, men eftersom allmänheten utgör en egen kategori av brottsoffer går det inte alltid att göra en distinktion mellan de olika typerna av skada. För vissa av skyddsintressena går det dock att göra en sådan distinktion, och det blir relevant för huruvida den straffrättsligt relevanta skadan är så påtaglig att en kriminalisering kan motiveras. Offerskada respektive gemenskapsskada diskuteras därför nedan i förhållande till varje skyddsintresse.

6.3.2 I förhållande till rymning

6.3.2.1 Skydd mot brottslighet

Som konstaterat handlar intresset av *frånvaron av allvarlig och upprepad brottslighet* snarast om att skydda andra skyddsintressen som kan skadas om en person som rymt begår ytterligare brott. Det framgår inte av direktivet om det är några särskilda andra intressen man vill skydda. Det går därför inte att identifiera ett brottsoffer, och därmed inte heller avgöra om den straffrättsligt relevanta skadan är offerskadan eller gemenskapsskadan. En rymning i sig medför inte en *direkt* kränkning av något annat skyddsintresse och inte heller någon *fara* eller *risk* för en sådan kränkning. Istället utgör rymningen en sådan gärning som under *vissa omständigheter kan leda till skada*. Här kan man jämföra en rymning med ett vapeninnehav. Ett vapeninnehav anses kunna

¹⁸³ Lernestedt s. 191.

¹⁸⁴ Ibid s. 189–196.

orsaka skada på till exempel skyddsintresset *liv* genom den mellanliggande handlingen att en person skjuter någon annan med vapnet. En rymning kan också orsaka skada på skyddsintresset *liv* genom den mellanliggande handlingen att den som rymt dödar någon annan. I denna jämförelse likställs därmed innehavet av vapen med en fängelsedömd persons frihet.

För att avgöra om en handling som under vissa omständigheter kan leda till kränkning av ett skyddsintresse är godtagbar att kriminalisera behöver man enligt ovan bedöma sannolikheten för skada på ett skyddsintresse, omfattningen av denna skada, samt skyddsintressets tyngd. Eftersom det inte finns någon statistik över hur många av de som rymmer som begår ytterligare brott, eller vilken typ av brott de begår, är samtliga av dessa faktorer osäkra. Det går därför inte att konstatera vad en avvägning skulle landa i. Jag har dock konstruerat ett exempel för att illustrera avvägningen: Om samtliga som rymmer därefter hade begått mord (kränkt skyddsintresset *liv*) hade en kriminalisering av rymning med stor sannolikhet varit motiverad, då det hade inneburit en stor sannolikhet för allvarlig skada på ett tungt vägande skyddsintresse. Om istället enbart ett fåtal procent av de som rymmer hade begått mord är detta inte lika säkert, då sannolikheten för samma skada hade varit mindre. Denna osäkerhet hade även förelegat om samtliga som rymmer hade begått ringa stöld (kränkt intresset av *ekonomiskt ägande*). Då hade sannolikheten för skada varit stor, men skadan hade inte varit lika allvarlig och inte drabbat ett lika tungt vägande skyddsintresse. Verkligheten ligger sannolikt någonstans mellan dessa situationer.

Vid en kriminalisering av rymning för att skydda andra skyddsintressen är det inte rymningen i sig som anses vara straffvärd, utan man straffas i syfte att ytterligare brott ska förebyggas. Man kan fråga sig om detta är förenligt med straffets syfte, som i grunden är att utgöra en reaktion på ett beteende. Dessutom innebär detta att de intagna särbehandlas gentemot den övriga befolkningen. Den relevanta skillnaden för särbehandlingen är att de intagna tidigare har begått (och dömts för) brott. Det kan ifrågasättas om denna särbehandling är proportionell. Som statistiken visar begår ungefär 30 procent av de som avtjänat fängelsestraff nya brott som resulterar i påföljd inom

Kriminalvården efter verkställigheten. Siffran är även högre ju fler straff man har avtjänat. Detta visar att tidigare brottslighet är en relativt stor riskfaktor för återfall i brott. Eftersom statistiken avser återfall efter straffets avtjänande ger det inte en tydlig bild av hur många som återfaller i brott under en rymning. Den siffran kan vara högre om många av de som rymmer gör det *för att* begå ytterligare brott, men den kan även vara lägre om de som rymmer bara vill undkomma sitt straff. Något som torde göra att antalet återfall under rymningar är betydligt mindre är att statistiken för återfall avser en tidsperiod om tre år, medan en rymning möjligen inte pågår i mer än några dagar.

Det är härvid också relevant att fråga sig hur tidigare brottslighet som riskfaktor för fortsatt brottslighet skiljer sig från andra sådana faktorer. Exempelvis finns det indikationer på att även alkohol- och narkotikamissbruk utgör riskfaktorer för brott¹⁸⁵, men det anses inte proportionellt att låsa in alla som uppvisar sådan problematik. Beroende på hur tydligt sambandet är mellan missbruk och brottslighet kan det sagda indikera att det inte heller bör anses vara proportionellt att låsa in personer för att de tidigare begått brott.

Det kan även konstateras att återfallsrisken tas hänsyn till redan vid valet av fängelse som påföljd i enlighet med 30 kap. 4 § andra stycket och 7 § första stycket brottsbalken.

Utifrån skyddsintresset *skydd mot brottslighet* anser jag att en kriminalisering av rymning framstår som oproportionell med hänsyn till den stora andel som *inte* återfaller i brott, samt till den obalans som uppstår mellan de som avtjänar fängelsestraff och övriga samhällsmedborgare. Återfallsrisken har dessutom redan beaktats vid påföljdsvalet. En kriminalisering riskerar även att få motsatt effekt mot den önskade då återfallsrisken ökar för varje ytterligare fängelsestraff man avtjänat.

6.3.2.2 Trygghet för brottsoffer

Skadan eller risken för skada på skyddsintresset *brottsoffrens upplevda trygghet* uppstår i och med att ett brottsoffer får vetskap om att någon som utsatt

¹⁸⁵ Ekblom m.fl. s. 111–114, 118–119.

dem för brott har rymt. Som nämndes i avsnitt 5.3 är det otydligt vad regeringen menar med brottsoffer i sammanhanget, men det torde avse fysiska brottsoffer. Några ytterligare oklarheter kvarstår dock. Det första är att en fysisk person i vissa situationer kan utgöra ett indirekt brottsoffer, om hen representerar det direkta offret. Ett exempel är en person som arbetar i en butik eller bank, eller kör en värdetransport när den utsätts för ett rån (men där personen inte själv utsätts för brott). Personen kan i sådana fall också uppleva otrygghet, och skada har uppstått på hens intresse av *trygghet*. Det andra är att man måste bedöma risken att samma gärningsperson återvänder och begår ett nytt brott mot samma brottsoffer om hen rymmer från fängelset. I exemplet med en butik, bank eller värdetransport framstår det enligt mig som osannolikt att en person skulle begå två rån mot samma brottsoffer. Att en gärningsperson begår brott mot samma brottsoffer flera gånger torde vara vanligare när det är en enskild person som är det direkta brottsoffret. Det torde dessutom förutsätta någon typ av personlig koppling för att gärningspersonen ska vilja, och ha möjlighet att, begå nya brott mot samma person.¹⁸⁶ Vidare kan det konstateras att det inte för varje begånget brott ens finns något brottsoffer vars *trygghet* kan skadas. Det sagda innebär sammantaget att skada på detta skyddsintresse inte kan antas uppstå vid varje rymning.

Som nämnt är rena obehagskänslor enligt doktrin inte att betrakta som sådan skada som kan motivera en kriminalisering. Möjligen utgör upplevd otrygghet sådana obehagskänslor, då det finns vissa likheter. Asp m.fl. tog brotten förargelseväckande beteende och ofredande som exempel på brott som väcker obehag. Förargelseväckande beteende innefattar enligt 16 kap. 16 § brottsbalken att man betar sig på ett sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten. Ofredande innebär enligt 4 kap. 7 § samma balk att man för att kännbart kränka någons frid fysiskt antastar hen eller utsätter hen för hänsynslöst agerande. Intresset av *trygghet* och *frihet* har vidare motiverat kriminaliseringen av olaga förföljelse. Även detta brott förutsätter aktiva handlingar, som dessutom utgör brott (se 4 kap. 4 b § brottsbalken). Till skillnad från de nämnda

¹⁸⁶ En annan sak är det att en gärningsperson kan skapa otrygghet för människor generellt, exempelvis om hen begått en serie brott mot slumpvis utvalda personer. Det faller dock istället in under skyddsintresset *skydd mot brottslighet*.

brotten gör någon som rymt egentligen ingenting mer än att existera i frihet för att en känsla av otrygghet ska uppkomma. Intresset av att känna sig trygg är ganska vagt, och kopplingen mellan att en person finns till i frihet och att någon känner sig otrygg framstår därför som svag.

Mängden offerskada – skada som uppstår i det enskilda fallet – på detta skyddsintresse torde vara litet, särskilt då det inte ens med säkerhet finns ett brottsoffer för varje person som rymmer. Om den straffrättsligt relevanta skadan istället anses vara den gemenskapsskada som uppstår blir omfattningen emellertid större, då det innefattar den otrygghet som uppstår hos brottsoffer generellt på grund av tvivel på att staten kan skydda dem från någon som utsatt dem för brott. Om kopplingen mellan att någon som utsatt en för brott har rymt och att man känner sig otrygg är svag, så är kopplingen mellan att en helt slumpmässig person har rymt – och att man därför känner en oro över att den som utsatt en själv för brott kan tänkas rymma – och att man känner sig otrygg ännu svagare. Därför kan varken den offerskada som uppstår på detta skyddsintresse i det enskilda fallet eller den gemenskapsskada som kan uppstå anses utgöra sådan påtaglig skada att en kriminalisering är godtagbar.

6.3.2.3 Tilltro till systemet

Som nämnt är *allmänhetens tilltro till straffsystemet* viktig för dess legitimitet och brottsavhållande verkan. Vid en rymning (eller snarare när allmänheten får kännedom om rymningen) kan *direkt* skada uppstå på detta skyddsintresse då *tilltron* minskar. I detta fall utgör staten brottsoffret, vilket gör att det är svårt att avgöra huruvida den relevanta skadan är offerskadan eller gemenskapsskadan. Den relevanta skadan får dock anses vara den negativa påverkan som vid varje enskild rymning drabbar *allmänhetens tilltro till straffsystemet*, det vill säga offerskadan.

Allmänhetens tilltro till rättssystemet utgör en känsla som är svår att mäta, särskilt hur den påverkas av en enskild faktor. Det går därför inte att säga hur rymningar påverkar detta skyddsintresse. Man kan dock tänka sig att det räcker att det sker en eller ett fåtal rymningar som blir vitt uppmärksammade för att människors tilltro till systemet ska minska. Skadan kan dessutom

tänkas bli särskilt påtaglig om det framkommer att den som rymt har begått ytterligare brott under rymningen. Även om det sker relativt få rymningar idag kan det utifrån detta skyddsintresse därför krävas att antalet går ner till noll för att medborgarna ska ha fullt förtroende för att staten kan verkställa de fängelsestraff den dömer ut. Just det faktum att rymningarna är få kan också tyda på att en kriminalisering inte hade tagit alltför stora resurser i anspråk. Detta talar i viss mån för att en kriminalisering kan vara motiverad med hänsyn till *tilltron till systemet*.

En kriminalisering av rymning med hänvisning att tilltron skadas av rymningar måste dock ställas mot Åklagarutredningens konstaterande om att en alltför omfattande kriminaliseringsgrad också kan bidra till att denna tilltro minskar, genom att utökningen av det kriminaliserade området gör att utredning och lagföring av andra brott nedprioriteras. Det kan alltså sägas att tilltron till systemet och systemets förmåga att fungera brottsavhållande påverkar varandra i båda riktningarna. Det måste därför vid en kriminalisering övervägas vilket som riskerar skada allmänhetens tilltro till straffsystemet mest – potentiellt fler rymningar eller fler kriminaliseringar.

6.3.2.4 Respekt för rättskipningen

Att personer som avtjänar fängelsestraff respekterar de regler som har ställts upp för verkställigheten är alltså av vikt för *statens rättskipande funktion*. Regelbrottet, rymningen, innebär en *direkt* kränkning av detta skyddsintresse. Liksom brotten främjande av flykt och skyddande av brottsling innebär en rymning ett angrepp på verkställigheten av ett utdömt straff.

Även här utgör staten brottsoffret eftersom det är dess rättskipande funktion som angrips. Därför är återigen offerskadan – skadan som uppstår i varje enskilt fall – den straffrättsligt relevanta skadan. Den uppstår enbart i de enskilda fallen. Det låga antalet rymningar och rymningsförsök tyder på att de allra flesta respekterar att de måste avtjäna sitt straff. Offerskadan på detta skyddsintresse är således inte så omfattande, vilket talar emot att en kriminalisering är godtagbar i förhållande till intresset. Vad som ändå kan göra en kriminalisering godtagbar är om skyddsintresset anses väga så tungt att det är

av vikt att även denna begränsade skada stävs genom användning av straffrätten. Något som talar för att så är fallet är kriminaliseringen av främjande av flykt. Eftersom den bygger på att man hjälper någon att rymma eller hjälper någon efter att hen har rymt, torde tillämpningen av bestämmelsen i någon mån korrelera till antalet rymningar. Trots att det antalet är relativt litet har straffrätten alltså ansetts vara godtagbar att använda. Det kan därför inte uteslutas att den skada som rymningar orsakar på detta skyddsintresse också är så påtaglig att en kriminalisering kan vara godtagbar.

6.3.2.5 Sammanfattning av skada på skyddsintressena

Sammanfattningsvis har jag kommit fram till att den skada en rymning kan orsaka på skyddsintressena *skydd mot brottslighet* respektive *trygghet för brottsoffer* inte är så påtaglig att den kan motivera en kriminalisering. Däremot kan det inte uteslutas att den skada som kan uppstå på skyddsintressena *tilltro till straffsystemet* och *de intagnas respekt för rättskipningen* är så påtaglig att den kan rättfärdiga en kriminalisering.

6.4 Skuldprincipen måste tillämpas

6.4.1 Förklaring av kriteriet

”Endast den som har visat skuld – varit klandervärd – bör träffas av straffansvar, vilket innebär att kriminaliseringen inte får äventyra tillämpningen av skuldprincipen”¹⁸⁷.

Asp m.fl. beskriver skuldprincipen som att endast den som betett sig klandervärd och visat skuld bör straffas. Skuld innefattar uppsåt och oaktsamhet och uppsåt är mer klandervärd än oaktsamhet.¹⁸⁸ Enligt Straffrättsutredningen bör det krävas en ”mer påtaglig grad av uppsåt eller oaktsamhet”¹⁸⁹ för att någon ska anses vara så klandervärd att straffrätten ska användas. Utredningen menar vidare att oaktsamma gärningar bör kriminaliseras med restriktivitet, men att det finns större utrymme att kriminalisera sådana gärningar ju tyngre det aktuella skyddsintresset väger. Utredningen konstaterar även att om ingen

¹⁸⁷ SOU 2013:38 s. 488.

¹⁸⁸ Asp m.fl. s. 48–49, 269.

¹⁸⁹ SOU 2013:38 s. 488.

skillnad görs mellan uppsåt och oaktsamhet riskerar straffrätten att urholkas, då man i så fall inte tar hänsyn till graden av skuld.¹⁹⁰

Skuldprincipen får även betydelse vid utformandet av straffskalan och utdömandet av straff i enskilda fall.¹⁹¹

6.4.2 I förhållande till rymning

6.4.2.1 Klandervärdhet vid en rymning

En rymning kan vara både uppsåtlig och oaktsam. Direktrymningar torde i närmast alla fall vara uppsåtliga, då de kräver att man aktivt brutit sig ut ur fängelset. En avvikelse från en anstalt eller permission kan däremot vara både uppsåtlig och oaktsam. Det kan handla om att man uppsåtligen lämnar anstaltsområdet eller avviker från den som bevakar en, eller att man av oaktsamhet går utanför det område man får vara i eller glömmer bort tiden och därför kommer tillbaka för sent från en permission.

Vidare kan det diskuteras vad det är som anses klandervärdt med att rymma. Regeringen har inte explicit angett vari den anser att klandervärdheten ligger. Avsnittet bygger därför på mina resonemang och min analys. Då klandervärdheten kan variera i förhållande till respektive skyddsintresse delas diskussionen upp utifrån dem.

För skyddsintresset *tilltro till att staten kan upprätthålla de straff den dömt ut* kan man fråga sig vem det egentligen är som är klandervärd. Enligt ovan är det Kriminalvårdens ansvar att verkställa utdömda påföljder och att verka för att återfall i brott förebyggs. Istället för att det anses vara klandervärdt att den intagne tar chansen att undkomma sitt straff anser jag därför att det är klandervärdt att staten, genom Kriminalvården, inte uppfyllt erforderliga krav på säkerhet. I så fall har den som rymmer inte visat sådan klandervärdhet i förhållande till detta skyddsintresse som krävs för att en kriminalisering ska vara

¹⁹⁰ SOU 2013:38 s. 488–489.

¹⁹¹ Asp m.fl. s. 48–49, 269; jfr 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken

godtagbar. Det spelar då ingen roll huruvida rymningen sker med uppsåt eller av oaktsamhet.

För skyddsintresset *respekt för rättskipningen* gör jag en annan bedömning. I begreppet respekt ligger någon form av inställning eller attityd mot ordningsmakten och reglerna som gäller för verkställigheten. Att uppsåtligt visa respektlöshet måste härvid anses vara mer klandervärdt än att göra det av oaktsamhet. Respekten för ordningsmakten och det straff man ådömts enligt samhällets gemensamma regler verkar vara ett relativt tungt vägande skyddsintresse, särskilt med hänvisning till vad som sades i avsnitt 6.3.2.4 om kriminaliseringen av främjande av flykt. Den respektlöshet man visar genom att rymma kan därför anses göra gärningen så straffvärd att en kriminalisering är godtagbar. Ett oaktsamt avvikande tyder däremot inte på att man har avsett att visa sådan respektlöshet och personen torde därför inte visat sådan påtaglig klandervärdhet att en kriminalisering är godtagbar. En kriminalisering med hänsyn till detta skyddsintresse kan därför endast rättfärdigas för uppsåtliga, men inte oaktsamma, gärningar. Eftersom *respekt för rättskipningen* nu är det enda återstående skyddsintresset som kan rättfärdiga en kriminalisering utgår de kommande diskussionerna från det.

6.4.2.2 Tidpunkt för uppsåts- eller oaktsamhetsbedömningen

Utifrån slutsatsen att en eventuell kriminalisering skulle avse uppsåtsbrott men inte oaktsamhetsbrott behöver det utredas vid vilken tidpunkt detta bör bedömas. Det får även betydelse för hur straffbudet utformas och när brottet anses vara fullbordat.

En kriminalisering kan avse rymningen i sig och därmed fullbordas i rymningsögonblicket. Enligt Kriminalvårdens definition fullbordas en rymning eller avvikelse i det ögonblick då man utan tillstånd lämnar Kriminalvårdens område. Även i den finska straffbestämmelsen nämns enbart rymningen som sådan. Ett annat alternativ är att rymningsbegreppet därutöver, liksom i dansk rätt, innefattar ett aktivt undandragande från frihetsberövandet. I norsk rätt omfattar rymning även utebliven inställelse efter permission och andra avbrott i verkställigheten.

Genom rymningen i sig visar man att man inte respekterar att man är inlåst eller har begränsad rörelsefrihet. Genom att efter rymningsögonblicket hålla sig undan visar man däremot snarare respektlöshet mot hela avtjänandet av straffet. Skyddet för *respekten för rättskipningen* kan inte enbart avse det förstnämnda, utan måste anses omfatta respekten för verkställigheten av straffet i sin helhet. Det måste anses vara lika, om inte mer, klandervärt att inte respektera straffverkställigheten som sådan med hänsyn till att man då ytterligare trotsar ordningsmakten. Därför framstår det som mer ändamålsenligt att en kriminalisering inte bara avser rymningsögonblicket, utan även att man undandrar sig straffverkställigheten.

Här har jag dock identifierat en gränsdragningsproblematik för när en oaktsam avvikelse måste anses övergå i ett uppsåtligt undandragande. Trots att övriga nordiska länder har reglerat frågan på olika sätt har jag inte funnit någon motivering i de respektive förarbetena. Det följande bygger på mina egna resonemang med tider som utgör exempel.

Någon som återvänder femton minuter för sent från en permission för att hen glömde bort tiden har uppenbart inte visat sådan klandervärdhet att hen bör få ett ytterligare fängelsestraff. Möjligen gäller detsamma om någon av oaktsamhet återvänder två timmar för sent. Om någon istället återvänder tjugotvå timmar för sent är det dock svårt att tänka sig att personen enbart har varit oaktsam – hen bör någon gång under denna tid ha insett att hen måste återvända till anstalten. Det går dock inte att avgöra när det sker på ett generellt plan. Det vore även orimligt att uppställa en tidsfrist för hur sen man får vara. Dessutom kan även en kortare försening vara uppsåtlig, om en person exempelvis avvikit för att begå ett brott men sedan återvänt till anstalten. På grund av det sagda torde denna gränsdragningsfråga få avgöras i det enskilda fallet utifrån vad som kan bevisas om personens uppsåt.

6.4.2.3 Klandervärdhet och straffskala

Som nämnts bör straffskalan vid en kriminalisering utformas så att den klandervärdhet som visats i det enskilda fallet kan tas tillbörlig hänsyn till. Exempel på omständigheter som härvid bör kunna påverka straffet för en rymning

är om vapen och våld använts, eller om någon endast återvänt några timmar sent från en permission. Det kan även diskuteras huruvida den brottslighet som den som rymmer tidigare är dömd för ska påverka straffet. Både vid skyddande av brottsling och främjande av flykt kan den brottslighet som personen man hjälper har begått påverka gärningens allvar (se avsnitt 2.3.2 och 2.3.3). I förhållande till skyddsintresset *respekt för rättskipningen* torde det på samma sätt innebära en större respektlöshet mot systemet, och därmed ett större mått av klandervärdhet, att rymma från ett fängelsestraff ju mer allvarlig brottslighet man är dömd för. Det kan även vara intressant att utreda hur man ska hantera en situation där någon döms för rymning från ett fängelsestraff, men där personen senare beviljas resning och frikänns från de ursprungliga anklagelserna.¹⁹²

6.5 Inget tillräckligt värdefullt motstående intresse

6.5.1 Förklaring av kriteriet

”Kriminalisering av ett beteende kan inte komma i fråga om det finns något tillräckligt värdefullt motstående intresse”¹⁹³.

Trots att ett beteende riskerar att skada ett viktigt skyddsintresse kan det enligt Straffrättsutredningen ha positiva effekter som väger upp för den potentiella skadan. Det kan göra att beteendet trots risken för skada inte anses vara oönskat. Som exempel anger utredningen att intresset av *handlingsfrihet* kan väga upp för skaderisken på *mänskligt liv* eller *hälsa* som kan uppstå vid riskfyllda idrotter och fritidsaktiviteter. Ett annat exempel är bilkörning, som trots stor skaderisk är tillåtet med hänsyn till dess positiva effekter för enskilda och samhället.¹⁹⁴ Även de allmänna ansvarsfrihetsgrunderna i 24 kap. brottsbalken kan sägas utgöra situationer där en gärning anses vara mindre straffvärd, eller till och med tillåten, för att det finns ett tillräckligt värdefullt motstående intresse.

¹⁹² Detta kommer inte att beröras vidare då det torde vara en utomordentligt ovanlig situation. Liksom vid rymningar från häkte uppkommer här dock intressanta frågor om respekt för rättskipningen i en situation då man ska betraktas som oskyldig.

¹⁹³ SOU 2013:38 s. 491.

¹⁹⁴ Ibid.

6.5.2 I förhållande till rymning

Den som rymmer är alltså klandervärd på grund av den respektlöshet hen visar mot statens rättskipande funktion. Den naturliga frestelsen att rymma har dock, som framgick i avsnitt 2.2, hittills ansetts väga så tungt att måttet av klandervärdhet inte kunnat motivera en kriminalisering.

För att utröna hur jag anser att avvägningen mellan olika intressen vid en rymning bör göras kommer jag börja med att beskriva andra situationer där olika motstående intressen har ställts mot *respekten för rättskipningen*.

Som tidigare nämnts motiveras även kriminaliseringen av mened med *respekt för rättskipningen*. Eftersom det generellt sett inte är otillåtet att ljuga ligger klandervärdheten i att man ljugar i en situation där sanningen är viktig för rättskipningens funktion. Brottet kan dock inte begås av den som är tilltalad i en brottmålsprocess.¹⁹⁵ Enligt förarbetena till rättegångsbalken är det inte förenligt med den tilltalades roll i en brottmålsprocess att hen ska kunna förpliktas att höras som vittne under ed. Den starka motsättningen som i brottmål föreligger mellan en självbevarelsedrift å ena sidan och plikten att tala sanning å den andra skulle medföra en ”obillig hårdhet”¹⁹⁶ för den tilltalade.¹⁹⁷ Detta kan även kopplas till rätten att vara tyst när man står åtalad för brott, vilken följer av art. 14 ICCPR (se även fotnot 96) och anses följa av artikel 6.1 och 6.2 Europakonventionen som rör rätten till en rättvis rättegång samt oskuldspresumtionen.¹⁹⁸ Detta motstående intresse har alltså ansetts väga tyngre än skyddet mot angrepp på rättskipningen. Situationen är emellertid inte helt jämförbar med rymningar då oskuldspresumtionen, rätten till tystnad och rätten att slippa medverka i brottsutredningar mot sig själv upphör efter att man har dömts för brottet.¹⁹⁹ Trots det betonar detta undantag på ett bra sätt den särställning som den tilltalade har i rättskipningen i stort.

¹⁹⁵ Menedsbrottet förutsätter att personen har avlagt en ed, vilket en tilltalad inte gör (jfr 36 kap. 1 och 11 §§ rättegångsbalken).

¹⁹⁶ SOU 1938:44 s. 408.

¹⁹⁷ Ibid s. 389, 407–408.

¹⁹⁸ Danelius m.fl. s. 392; Heaney and McGuinness v. Ireland 40 p.

¹⁹⁹ Danelius m.fl. s. 406; jfr artikel 6.2 Europakonventionen.

Som framgick i avsnitt 2.3.1 avser även kriminaliseringen av främjande av flykt och skyddande av brottsling att skydda *respekten för rättskipningen* och särskilt straffverkställigheten. Från straffansvar för båda dessa brott kan dock närstående undantas med hänvisning till att gärningen i sådana fall framstår som försvarlig och ursäktlig och att gärningspersonen kan framstå som mindre klandervärd än andra. Det anges inte närmare varför denna bedömning görs, men det kan tolkas som att den lojalitet man har till sina närstående och den vilja man har att hjälpa dem anses väga tyngre än den respekt man förväntas ha för rättskipningen och straffverkställigheten. Att närstående på grund av dessa känslor inte förväntas ha samma respekt för straffverkställigheten som andra kan tala för att det inte heller bör ställas samma krav på den intagne själv. I och med att straffet i sig innebär att den enskilde utsätts för lidande kan man förstå oviljan hos enskilda att bidra till dess upprätthållande. Något som dock talar emot detsamma är att det är just den intagne själv som har försatt sig i situationen att hen sitter inlåst. Hen har redan visat klandervärdhet genom tidigare brott, vilket gör att det tvärtom kanske bör ställas ännu högre krav på att hen respekterar straffverkställigheten.

Mycket talar alltså för att *respekt för rättskipningen* är ett tungt vägande skyddsintresse, möjligen särskilt avseende intagna. Båda de motstående intressena *frestelsen för den intagne att rymma* och *närståendes minskade klandervärdhet* är däremot svagt motiverade i förarbetena. Det är därför tänkbart att den intresseavvägning som tidigare gjorts inte längre gör sig gällande idag, särskilt om det är så att respekten för rättskipningen anses väga tyngre idag än historiskt. Detta indikeras även av att regeringen beslutat att utreda en eventuell kriminalisering av rymning. Utifrån vad som sagts i detta avsnitt kan det inte konstateras att det finns ett motstående intresse som idag är tillräckligt värdefullt för att en kriminalisering av rymning ska vara utesluten.

Att ett motstående intresse inte utesluter en kriminalisering helt torde inte hindra att det får genomslag vid utformandet av straffskalan.

6.6 Brist på tillräckligt effektiv alternativ metod

6.6.1 Förklaring av kriteriet

”Kriminalisering av ett beteende kan inte komma i fråga om det finns någon alternativ metod som är tillräckligt effektiv för att komma till rätta med det oönskade beteendet”²⁰⁰.

Kriteriet ger uttryck för ultima ratio-principen som beskrevs i avsnitt 4.3. Det framgår inte uttryckligen i Straffrättsutredningen att den alternativa metoden ska vara mindre ingripande än en kriminalisering av beteendet. Eftersom den tidigare har konstaterat att straffet utgör statens yttersta maktmedel får det dock anses underförstått. Asp m.fl. har också uttryckt en liknande princip som att ”att hota med straff och att verkställa straff är moraliskt förkastligt, om samma mål kan uppnås med svagare medel”²⁰¹.

Utredningen anger att den redovisar några tänkbara alternativa metoder till en kriminalisering.²⁰² Det får tolkas som att det inte utgör någon uttömmande uppräkningslista. I det följande redogör jag för de steg som utredningen går igenom, men där det behövs anpassar jag därför i nästa avsnitt stegen till en kriminalisering av rymning.

Enligt utredningen är det första som behöver göras för att se om detta kriterium är uppfyllt att bedöma om det redan finns en handlingsdirigerande regel (straffrättslig eller icke straffrättslig) som är tillräckligt effektiv för att motverka det oönskade beteendet. I så fall bör en kriminalisering inte ske. Om det redan finns ett straffbud som träffar beteendet, men en ny kriminalisering ändå införs, är det enligt utredningen viktigt att det tydliggörs hur straffbuden ska förhålla sig till varandra.²⁰³

Om det bedöms att en handlingsdirigerande regel behöver införas ska det enligt utredningen i första hand övervägas om en icke repressiv regel kan vara

²⁰⁰ SOU 2013:38 s. 492.

²⁰¹ Asp m.fl. s. 50.

²⁰² SOU 2013:38 s. 493.

²⁰³ Ibid s. 493–494.

tillräcklig för att motverka det oönskade beteendet. Med *repressiv* avser utredningen ”att staten styr medborgarnas beteenden genom någon form av tvång, som initieras av staten”²⁰⁴. Utredningen skiljer således på ”metoder där initierandet till ingripande ligger hos parterna själva och metoder där initiativet till tvångsåtgärd helt ankommer på staten”²⁰⁵.

Om en icke repressiv handlingsdirigerande regel anses vara otillräcklig kan en repressiv sådan behöva införas. I sådana fall ska det enligt utredningen övervägas om vitesföreläggande, vitesförbud, sanktionsavgift eller återkallelse av tillstånd kan vara tillräckligt innan en kriminalisering blir aktuell. Som en fördel med ett sanktionsavgiftssystem lyfter utredningen det kan vara billigare och snabbare än det straffrättsliga systemet. Istället för att polis, åklagare och domstol ska involveras kan samma myndighet som upptäcker ett oönskat beteende även utreda och sanktionera detsamma. På så sätt kommer reaktionen på ett beteende i närmare anslutning till det, vilket enligt utredningen sannolikt ökar sanktionens styrförmåga. Den konstaterar även att en kriminalisering av ett alltför bagatellartat beteende kan nedprioriteras av rättsväsendet i den mån att den inte får någon effekt, och att andra sanktioner i sådana fall kan vara mer effektiva för att motverka det oönskade beteendet. Den menar också att en sådan nedprioritering i förlängningen kan leda till att straffsystemet urholkas.²⁰⁶ Vid en jämförelse mellan straff och sanktionsavgift menar utredningen vidare att det kan diskuteras i vilken utsträckning de egentligen skiljer sig åt för den som drabbas av dem. Den ekonomiska förlusten är exempelvis densamma vid böter och avgifter som är lika stora. Möjligen kan dock det klander som straffet ger uttryck för enligt utredningen ha betydelse för hur effektivt det är i sin brottsavhållande verkan.²⁰⁷

²⁰⁴ SOU 2013:38 s. 494.

²⁰⁵ Ibid s. 495.

²⁰⁶ Ibid s. 495–496.

²⁰⁷ Ibid s. 497.

6.6.2 I förhållande till rymning

6.6.2.1 *Finns det redan en tillräckligt effektiv handlingsdirigerande regel?*

Det finns ingenting som idag straffbelägger rymningar i sig, men olika kriminaliseringar kan sägas bidra till att motverka dem. Genom kriminaliseringen av främjande av flykt och skyddande av brottsling försvåras rymningar genom att andra straffas för att bistå den som rymmer. Eventuellt hot och våld som förekommer vid en rymning straffbeläggs genom reglerna om hot och våld mot tjänsteman, brotten mot liv och hälsa samt brotten mot frihet och frid. Även de disciplinära åtgärderna varning och uppskjuten villkorlig frigivning utgör enligt definitionen repressiva handlingsdirigerande åtgärder.

Det går inte att säga vilken effekt, om någon, de nämnda reglerna har för antalet rymningar och avvikelser. Det går dock exempelvis inte att utesluta att fler hade genomfört fritagningar om främjande av flykt och skyddande av brottsling inte var kriminaliserat eller att fler hade rymt om det inte kunde föranleda disciplinära åtgärder. Även om de har viss effekt är de dock inte *tillräckligt* effektiva om målet är att inga rymningar ska ske. Det kan därför inte uteslutas att en ny handlingsdirigerande regel behöver införas för det ändamålet.

6.6.2.2 *Kan införandet av en icke repressiv handlingsdirigerande regel vara tillräckligt?*

Utredningen gör skillnad mellan åtgärder som initieras av staten och åtgärder som initieras av någon av parterna. Då staten i förhållande till skyddsintresset *respekt för rättskipningen* utgör brottsoffret vid rymningar, och således är en av parterna, får denna åtskillnad här ingen praktisk betydelse. Det blir därför inte aktuellt att använda någon icke repressiv handlingsdirigerande regel.

6.6.2.3 *Förebyggande åtgärder och utökad säkerhet*

Samtliga av utredningens alternativa metoder handlar om att införa någon typ av handlingsdirigerande regel. Jag anser dock att det här också är relevant att diskutera förebyggande åtgärder och säkerhetsarbete. Eftersom en rymning

endast kan genomföras av någon som är intagen på anstalt riktar sig en eventuell kriminalisering mot en mycket begränsad krets. Det gör att förebyggande åtgärder kan användas på ett mer effektivt sätt än vid andra kriminaliseringar och verka brottsavhållande genom att försvåra rymningar. Dessutom kan staten med hjälp av förebyggande åtgärder inom ramen för straffverkställigheten utöva tvång över de intagna.

Den första åtgärden som härvid ska diskuteras är placering. Enligt ovan avgör Kriminalvården vilken säkerhetsnivå som behövs för en intagen med hänsyn till bland annat rymnings- och fritagningsrisk. Eftersom det de senaste åren inte har skett några direktrymningar från slutna anstalter hade en ökad placering i sådana sannolikt kunnat minska antalet rymningar. Det låga antalet direktrymningar beror sannolikt inte på att de intagna inte vill rymma, utan på att de slutna anstalterna har en tillräcklig grad av säkerhet. Detta indikeras även av att det sker rymningsförsök som aldrig blir fullbordade. Att placera alla intagna på slutna anstalter lever dock inte upp till kravet på att placering inte ska ske till anstalter med högre säkerhetsklass än vad som behövs för att upprätthålla ordning och säkerhet.

De rymningar som sker från öppna anstalter kan ha olika förklaringar. I vissa fall kan de bero på att Kriminalvården gjort en felaktig bedömning av rymningsbenägenheten och placerat en person i en lägre säkerhetsklass än nödvändigt. Rymningen kan också bero på något som skett efter placeringsbeslutet. Man får dock utgå från att Kriminalvården placerar de intagna i den säkerhetsklass den bedömer är nödvändig utifrån de förutsättningar som föreligger vid beslutstillfället. För att komma åt de här fallen hade en generell placering på anstalter med högre säkerhetsklass behövts, vilket enligt ovan inte kan godtas. Emellertid, vilket myndigheten själv också lyfter, påverkas vissa placeringar av den platsbrist som råder. På grund av överbeläggning tvingas myndigheten ibland placera tungt kriminellt belastade personer i öppna anstalter. Detta uppger myndigheten som en förklaring till det kraftigt ökade antalet avvikelser de senaste åren. För rymningar som sker av den här anledningen framstår en kriminalisering enbart som ett försök att bota symptomen på ett sjukt system, istället för att åtgärda själva sjukdomen. Det kan

utgöra en sådan situation där lagstiftaren använder straffrätten för att det är billigare och bekvämare än andra åtgärder (jämför avsnitt 4.3), vilket utifrån en restriktiv hållning inte kan godtas. För de fallen torde en mer långsiktig lösning istället vara att skjuta till mer resurser till Kriminalvården och att bygga fler anstalter, så att placering kan ske till rätt typ av anstalt.²⁰⁸ Härvid kan konstateras att detta hade inneburit att fler personer än idag skulle placeras i slutna anstalter. Det kan diskuteras om det verkligen utgör en *mindre ingripande* åtgärd än en kriminalisering då det kan framstå som mer ingripande att avtjäna sitt straff på en slutna anstalt än att avtjäna det på en öppen anstalt under hot om ytterligare straff ifall man rymmer. Utifrån det klander som ett ytterligare straff ger uttryck för får en kriminalisering dock anses vara en mer ingripande åtgärd. Även om det inte skulle varit så framstår det dessutom som orimligt att de här personerna ska gynnas av att systemet inte fungerar som det är tänkt.

Några andra säkerhetsåtgärder som kan vidtas är att fler intagna i öppna anstalter förses med elektronisk fotboja, att permissioner i högre utsträckning övervakas med hjälp av personal eller med fotboja, samt att kommunikation övervakas i större utsträckning. En fotboja hindrar förvisso inte en rymning i sig, men den kan utgöra ett psykiskt hinder för den som vill rymma. Dessutom kan den göra att det går snabbare att upptäcka rymningen och hitta personen igen. En högre grad av övervakning kan dock leda till minskade skillnader mellan anstalter med olika säkerhetsklass. Därför behöver proportionalitetshänsyn tas vid bedömningen av vilka åtgärder som kan användas i ökad utsträckning, vilket gör att det för närvarande inte med säkerhet kan konstateras att detta är en alternativ metod som är tillräckligt effektiv för att utesluta en godtagbar kriminalisering.

Ytterligare en tänkbar åtgärd som kan vidtas för att öka säkerheten är att Kriminalvårdens personal utrustas med exempelvis batong eller pepparspray.²⁰⁹

²⁰⁸ Givetvis hade detta medfört stora kostnader för staten. För godtagbarheten av en kriminalisering torde det dock utifrån ett restriktivt synsätt vara ointressant hur mycket alternativa åtgärder kostar. Dessutom framstår det som orimligt att ett straffhot mot enskilda skulle kunna rättfärdigas med hänvisning till att det är för dyrt för staten att genomföra det säkerhetsarbete som åligger den.

²⁰⁹ Detta lyftes som förslag i SOU 2005:6 s. 100–102.

Redan idag bär vissa i personalen pepparspray.²¹⁰ En risk med både pepparspray och andra typer av vapen, som även lyftes i den nämnda utredningen, är att den intagne eller någon annan får tag i vapnet och att exempelvis en rymningssituation blir mer våldsamt än den annars hade varit. En annan risk, om personalen uppfattas som mer hotfull än den gör idag, är att personer tar till våld emot dem direkt utan något hot eller varning.²¹¹ En ökad användning av vapen kan därmed, istället för att minska antalet rymningar, göra att de blir mer våldsamma än tidigare. För avvikelser från obehövade permissioner saknar beväpning av personal dessutom betydelse.

Sammantaget kan det konstateras att rymningar idag sker av olika anledningar och att flera olika åtgärder kan krävas. En satsning på förebyggande åtgärder, ett utökat säkerhetsarbete samt åtgärdande av resurs- och platsbristen *kan* bidra till ett minskat antal rymningar. Det kan dock inte konstateras att effekten hade varit tillräcklig, eller att den hade inträtt tillräckligt snabbt. Enligt vad som redovisats i avsnitt 5.4 kan även en kriminalisering tänkas ha önskad effekt. Möjligen är därför en kombination av båda delarna den bästa lösningen. Det kan utifrån det sagda inte uteslutas att en repressiv handlingsdirigerande regel behöver införas.

6.6.2.4 Behöver en repressiv handlingsdirigerande regel införas?

Om en repressiv regel ska införas bör enligt utredningen i första hand vite, sanktionsavgift eller återkallelse av tillstånd övervägas. De blir dock inte aktuella när det handlar om rymning. Enligt ovan är däremot de disciplinära åtgärderna repressiva, och en utvidgad användning av dem bör diskuteras innan en kriminalisering övervägs.²¹² Nedan kommer främst uppskjuten

²¹⁰ Se 1, 6 och 9 §§ Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2019:11) om OC-spray, samt Kriminalvården, 'Frågor om jobb', <www.kriminalvarden.se>, fråga 21.

²¹¹ SOU 2005:6 s. 121.

²¹² En diskussion om andra disciplinära åtgärder än de som tillämpas idag är inte av vikt för att uppnå uppsatsens syfte. Andra åtgärder har dessutom redan använts men avskaffats (jfr t.ex. lag (1974:203) om kriminalvård i anstalt). Dessutom får ändringar i detta system enligt nedan konsekvenser även för annan misskötsamhet än rymningar.

villkorlig frigivning att diskuteras eftersom även en varning avser ett hot om sådan åtgärd.

En fördel med disciplinära åtgärder är att de beslutas av Kriminalvården utan föregående rättsprocess. Som Straffrättsutredningen och Sarnecki konstaterat kan en påföljd som beslutas i nära anslutning till ett oönskat beteende ha större avskräckande och handlingsdirigerande effekt (se avsnitt 4.2.3 och 6.6.1). Detta lyftes även av det norska Justis- och politidepartement samt av den finska regeringen (se avsnitt 3.3 och 3.4). En nackdel med sådana åtgärder är dock att den intagne inte garanteras samma rättigheter som i en brottmålsprocess. Dessutom kan de disciplinära åtgärderna följa även på andra typer av misskötsamhet och ändringar av de reglerna hade därmed hade fått konsekvenser för mer än bara rymningar. Som den finska regeringen lyfte kan en annan fördel med att straff utdöms i domstol vara att rymningar hanteras mer enhetligt.

Vidare kan den enskildes uppfattning av en disciplinär åtgärd respektive ett straff diskuteras. En likhet mellan uppskjuten villkorlig frigivning och ett ytterligare fängelsestraff är att båda innebär att man sitter på anstalt under en längre tid. Om man bara ser till detta hade det kunnat vara lika effektivt att medge längre uppskjutande av den villkorliga frigivningen som att utdöma ett nytt straff. Det finns dock även relevanta skillnader mellan de olika sanktionerna. Tidigare kom jag fram till att en möjlig straffskala för rymning kan vara böter eller fängelse i upp till ett år. Den villkorliga frigivningen kan idag skjutas upp i upp till sex månader åt gången. Utifrån de skalorna skulle ett ytterligare fängelsestraff sannolikt i de flesta fall vara längre än den tid den villkorliga frigivningen hade skjutits upp. Denna bedömning ändras dock om straffskalan bestäms till exempelvis böter eller fängelse i upp till sex månader; då hade tiden på anstalt möjligen varit ungefär densamma i de båda fallen, eller till och med kortare vid ett fängelsestraff. En annan skillnad är att den totala strafftiden ökar vid ett ytterligare fängelsestraff, men inte vid uppskjuten villkorlig frigivning. Då är det enda som sker att den efterföljande prøvotiden förkortas då den ersätts med tid som avtjänas i anstalt. En sista skillnad är att den klandervärdhet som ett ytterligare straff ger uttryck för kan

göra att en kriminalisering framstår som mer ingripande och därmed möjligen mer avskräckande än andra åtgärder.

Sammantaget finns det för- och nackdelar med båda dessa lösningar. Det finns dock flera saker som gör att ett ytterligare straff troligen framstår som mer ingripande för enskilda än en utökad användning av disciplinåtgärder. Trots att disciplinåtgärderna kan utges i mer direkt anslutning till det oönskade beteendet kan det därför inte uteslutas att ett straffhot har större avskräckande verkan. Då en kriminalisering, till skillnad från generella ändringar i systemet med disciplinåtgärder, endast riktar sig mot rymningar framstår den dessutom som mer ändamålsenlig. Därutöver bör det poängteras att den villkorliga frigivningen medger en möjlighet till en kontrollerad övergång från anstalt till frihet och det torde inte vara önskvärt att i alltför stor utsträckning använda uppskjutande av den som sanktionsform.

6.6.2.5 Sammanfattning av kriteriet

Jag har i detta avsnitt inte kunnat konstatera att det finns någon alternativ metod till en kriminalisering som ensam är tillräckligt effektiv för att minska antalet rymningar. En kriminalisering kan därmed vara godtagbar, vilket dock inte utesluter att flera åtgärder vidtas parallellt.

6.7 Sammanfattning av en kriminaliserings godtagbarhet

Detta kapitel har ämnat besvara uppsatsens första frågeställning *Är en kriminalisering av rymning från fängelse godtagbar utifrån Straffrättsutredningens kriterier för kriminalisering?* För att besvara frågan kan följande konstateras:

Utredningen ställer krav på att en kriminalisering avser ett identifierat och konkretiserat intresse som är skyddsvärt. Intresset bör identifieras innan man diskuterar vilken skada man vill undvika med hjälp av kriminaliseringen. Individuella skyddsintressen väger i regel tyngre än allmänna intressen, men genom att skydda allmänna intressen avses ofta i slutändan individuella intressen skyddas. Regeringen har i det här fallet inte på ett tydligt sätt angivit något eller några skyddsintressen, men genom tolkning av det aktuella

kommittédirektivet har jag identifierat fem intressen som kan tänkas avses skyddas genom en kriminalisering av rymning: *skydd mot brottslighet, trygghet för brottsoffer, tilltro till rättssystemet, respekt för rättskipningen och minskade kostnader för samhället*. Endast de fyra första intressena har bedömts vara sådana skyddsintressen som är godtagbara att skydda genom kriminalisering. Vidare ställer utredningen krav på att beteendet som ska kriminaliseras riskerar att påtagligt skada skyddsintresset. Enligt min bedömning kan en rymning endast orsaka sådan påtaglig skada som krävs på skyddsintressena *tilltro till straffsystemet och respekt för rättskipningen*.

Vidare ska enligt utredningen endast den som visat skuld straffas. För skyddsintresset *tilltro till systemet* har jag kommit fram till att den som är verkligt klandervärd är staten, som genom att personer lyckas rymma har misslyckats med att med tillbörlig säkerhet verkställa de straff den dömt ut. I förhållande till *respekt för rättskipningen* anser jag däremot att en person som uppsåtligen rymmer har visat sådan klandervärdhet att en kriminalisering kan vara motiverad. Detsamma gäller däremot inte för oaktsamma rymningar.

Vidare, för att en kriminalisering ska vara godtagbar, ska ett tillräckligt värdefullt motstående intresse saknas. Härvid har jag inte kunnat konstatera att något av de intressen som talar emot en kriminalisering är tillräckligt värdefulla för att en sådan ska vara utesluten. Slutligen får det inte heller finnas någon tillräckligt effektiv alternativ metod som gör att en kriminalisering är utesluten. Jag har konstaterat att det finns metoder som idag möjligen bidrar till att antalet rymningar är litet, men att de uppenbarligen inte är tillräckligt effektiva eftersom rymningar fortfarande sker och antalet ökar. De gör därför inte att en kriminalisering är utesluten. Jag har dock även konstaterat att även om rymning kriminaliseras finns det andra åtgärder som också behöver vidtas.

Svaret på frågeställningen är således att en kriminalisering – åtminstone i angiven utsträckning – är godtagbar utifrån Straffrättsutredningens kriterier för kriminalisering.

7 Avslutande reflektioner

Uppsatsens första frågeställning har alltså besvarats med att en kriminalisering av rymning i viss utsträckning är godtagbar utifrån Straffrättsutredningens kriterier. Utöver dessa kriterier kan det även finnas andra överväganden som behöver göras innan beteendet kriminaliseras; både saker som har diskuterats genom uppsatsen och övriga överväganden. Uppsatsens andra frågeställning – *Om en kriminalisering anses godtagbar utifrån Straffrättsutredningens kriterier – finns det andra överväganden som behöver göras innan ett slutligt beslut om en kriminalisering fattas?* – har alltså delvis besvarats genom uppsatsen, och kommer delvis att besvaras i detta avslutande kapitel.

Ett viktigt övervägande gjordes redan innan diskussionen utifrån Straffrättsutredningens kriterier, i kapitel 4 och 5. Där konstaterades det att en kriminalisering, för att överhuvudtaget komma ifråga, behöver förutses ha någon allmänpreventiv effekt. Utan några sådana utsikter är kriminaliseringen inget annat än ett opportunistiskt sätt för lagstiftaren att markera att den ser allvarligt på ett beteende, vilket inte ensamt kan rättfärdiga en kriminalisering, särskilt med uppsatsens utgångspunkt i att straffrätten ska användas med restriktivitet. Efter en djupare diskussion om allmänprevention, bland annat med hänvisning till ett räkneexempel samt en utblick till Danmark och Norge, kom jag fram till att det inte kan uteslutas att en kriminalisering av rymning kan ha önskad preventiv effekt. Enligt min uppfattning är det dock troligt att lagstiftaren även vill markera att den tar hårda tag och ser allvarligt på att man inte respekterar verkställigheten av sitt straff, men så länge det inte är det *enda* syftet med en kriminalisering utgör det inget problem.

Att det inte kan uteslutas att en kriminalisering är *godtagbar* innebär dock inte automatiskt att en sådan även är *önskvärd*. Som konstaterats i avsnitt 4.3 riskerar en alltför omfattande kriminaliseringsgrad i samhället i stort att urvattna straffsystemets preventiva verkan, vilket i sin tur kan skada allmänhetens tilltro till och respekt för rättsväsendet. I avsnitt 6.3.2.3 konstaterades att lagstiftaren därför måste bedöma vad som riskerar orsaka mest skada – att personer rymmer från sina straff, eller att vi når en överkriminalisering.

Härvid bör beaktas att antalet rymningar som skett de senaste åren är förhållandevis litet, men även att det ökat. Det måste även beaktas att Kriminalvården uppger att brist på fängelseplatser och resurser är en trolig orsak till denna ökning. En lösning på det problemet har jag konstaterat är ökade anslag till Kriminalvården. Detta utesluter enligt min bedömning inte att en kriminalisering av rymning fortfarande är *godtagbar*, då det inte kan konstateras att ökade resurser är en lösning på hela problemet. Beroende på hur stor del av lösningen det bedöms kunna vara kan det dock göra att en kriminalisering inte är *önskvärd*.²¹³ En bedömning av förväntad verkan av de båda åtgärderna behöver härvid göras. En annan sak som kan påverka huruvida en kriminalisering är önskvärd är hur tungt skyddsintresset *respekt för rättskipningen* respektive eventuella motstående intressen anses väga idag. Om en kriminalisering bedöms vara önskvärd kan tyngden av de olika intressena även återspeglas i straffskalan, se nedan.

Ovan har jag främst diskuterat frågan om *huruvida* en kriminalisering av rymning är godtagbar och önskvärd. Innan en kriminalisering beslutas behöver det även fastställas *hur* en kriminalisering i så fall ska se ut och vad den ska omfatta. Utifrån grundläggande legalitets- och förutsebarhetskrav är det viktigt att det tydligt framgår vilket beteende ett straffbud omfattar.²¹⁴

Härvid måste det övervägas huruvida kriminaliseringen enbart ska omfatta uppsåtliga brott eller även oaktsamma sådana. Om oaktsamma brott inte kriminaliseras måste det avgöras om de fortfarande ska föranleda disciplinära åtgärder eller hur de annars ska hanteras. Förhållandet mellan ett nytt straff och de disciplinära åtgärderna måste även i övrigt ses över, exempelvis om endast de allvarligaste rymningarna ska straffas. Det måste vidare övervägas om en kriminalisering ska avse rymningar och avvikelser från alla typer av anstalter, samt om avvikelser från permission (obevakade respektive bevakade) ska omfattas. I sådana fall måste det tydliggöras när straffbarheten vid

²¹³ Alldeles oavsett godtagbarheten och önskvärdheten av en kriminalisering av rymning framstår detta som ett samhällsproblem som bör åtgärdas.

²¹⁴ Som framgått i kapitel 3 har de övriga nordiska länderna löst dessa frågor på lite olika sätt. Möjligen kan lagstiftaren härvid ta viss ledning från dem, även om många av frågorna inte berörs i de ländernas förarbeten.

ett för sent återvändande inträder, särskilt om enbart uppsåtliga brott kriminaliseras (jämför resonemanget i avsnitt 6.4.2.2). Det måste vidare övervägas om en kriminalisering ska omfatta avvikelser från transporter och häkten. I sådana fall torde en mer utförlig motivering krävas av varför det är rättfärdigat trots att det skett väldigt få sådana avvikelser de senaste åren. Det måste även övervägas huruvida en kriminalisering ska omfatta osjälvständiga brottsformer, såsom försök och förberedelse.

Lagstiftaren bör även tydliggöra hur en kriminalisering ska förhålla sig till brotten som diskuterades i avsnitt 2.3. Exempelvis kan främjande av flykt och skyddande av brottsling även rubriceras som medhjälp till rymning. Hot, våld och vapen användning hade kunnat ses som försvårande omständigheter vid en rymning, men kan även utgöra egna brott.

Givetvis måste även en lämplig straffskala för brottet konstrueras. Här bör tyngden av skyddsintresset *respekt för rättskipningen* samt motstående intressen vägas in. Även den skada en rymning orsakar på skyddsintresset bör beaktas, samt hur mycket klandervärdhet en person anses ha visat genom att rymma. Därvid måste omständigheterna i det enskilda fallet kunna beaktas i tillräcklig mån. Exakt vilka omständigheter som blir relevanta torde dock kunna lämnas till den dömande makten att avgöra.

Med detta har jag även besvarat uppsatsens andra frågeställning, genom att diskutera övriga överväganden som behöver göras innan ett slutligt beslut om en kriminalisering av rymning fattas.

8 Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Sverige

Direktiv

Dir. 2004:110 *Granskning av rymningarna från kriminalvårdsanstalterna Kumla, Hall och Norrtälje.*

Dir. 2004:136 *Tilläggsdirektiv till Utredningen om granskning av rymningarna från kriminalvårdsanstalterna Kumla, Hall och Norrtälje.*

Dir. 2011:31 *Användningen av straffrätt.*

Dir. 2022:95 *Ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott.*

Dir. 2023:74 *Tilläggsdirektiv till Utredningen om ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott.*

Offentliga utredningar

SOU 1944:69 *Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten.*

SOU 1992:61 *Ett reformerat åklagarväsende.*

SOU 2005:6 *Säkert inlåst?*

SOU 2005:54 *Framtidens kriminalvård.*

SOU 2013:38 *Vad bör straffas?*

Propositioner

Prop. 1862/63:37 *om antagande af en ny Strafflag.*

Prop. 1962:10 *med förslag till brottsbalk.*

Prop. 1974:20 med förslag till ny lagstiftning om kriminalvård i anstalt m.m.

Prop. 1986/87:86 om följdlagstiftning till äktenskapsbalken m.m.

Prop. 1992/93:141 om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande.

Prop. 2005/06:123 En modernare kriminalvårdslag.

Prop. 2009/10:135 En ny fängelse- och häkteslagstiftning.

Prop. 2010/11:45 Förbättrat skydd mot stalkning.

Prop. 2015/16:151 Ny påföljd efter tidigare dom.

Motioner

Motion 2004/05:Ju459 *Kriminalisering av rymning från fängelse*, Ingemar Vänerlov (KD).

Motion 2021/22:1121 *Kriminaliserande av rymningar*, Ulrika Jörgensen (M).

Motion 2021/22:1445 *Rymning från fängelse*, Boriana Åberg (M).

Motion 2021/22:333 *Rymningar, samhällstjänst för dömda och betalning av skulder*, Markus Wiechel (SD), Alexander Christiansson (SD), Lars Andersson (SD), Sara Gille (SD).

Motion 2021/22:3779 *En effektiv kriminalvård med hög säkerhet och meningsfull verksamhet*, Johan Forssell (M), Louise Meijer (M), Ellen Juntti (M), Mikael Damsgaard (M), Sten Bergheden (M).

Motion 2021/22:4194 *Kriminalvården*, Andreas Carlson (KD), Ingemar Kihlström (KD), Lars Adaktusson (KD), Mikael Oscarsson (KD), Tuve Skånberg (KD), Gudrun Brunegård (KD).

Utskottsbetänkanden

Bet. 2019/20:JuU28 *Kriminalvårdsfrågor*.

Bet. 2020/21:JuU26 *Kriminalvårdsfrågor*.

Bet. 2021/22:JuU25 *Kriminalvårdsfrågor*.

Riksdagens protokoll

Prot. 2019/20:106.

Prot. 2020/21:127.

Riksdagsskrivelser

Rskr. 2021/22:246.

Danmark

Lagförslag

Lovforslag nr. L 140 *Forslag til lov om ændring af udlændingeloven, integrationsloven, repatrieringsloven og forskellige andre love* (2019-01-15).

Övrigt

Folketingstidende 2001–02, årgång 153, samling 2.

Finland

Propositioner

Regeringens proposition (RP 21/1932) till Riksdagen angående komplettering av 16 kapitlet strafflagen samt om ändring av 12 § i samma kapitel.

Regeringens proposition (RP 239/1972) till Riksdagen med förslag till revision av lagstiftningen om frihetsstraff och verkställigheten därav i straffanstalt samt om rannsakningsfängelse.

Regeringens proposition (RP 6/1997) till Riksdagen med förslag till revidering av stadgandena om brott mot rättskipning, myndigheter och allmän ordning samt om sexualbrott.

Betänkanden

Lagutskottets betänkande (nr 6) till RP 239/1972.

Övrigt

Riksdagens svar på regeringens proposition (RP 239/1972).

Norge

Propositioner

Ot.prp.nr.5 (2000–2001) Om lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven).

Ot.prp.nr.8 (2007–2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet).

Prop. 36 L (2015–2016) Endringer i vergemålsloven m.m.

Offentliga utredningar

NOU 2002:04 Ny straffelov.

Litteratur

Asp, Petter; Ulväng, Magnus; Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2 upplagan, Uppsala, 2013.

Bergfeldt, Carina, 'Ursut gripen – för bankrån', *Aftonbladet*, 2010-01-28, <<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/zLML15/ursut-gripen--for-bankran>>, besökt 2024-04-19.

Bogdan, Michael, *Concise introduction to comparative law*, Eastbourne, 2013.

Borgeke, Martin; Forsgren, Mikael, *Att bestämma påföljd för brott*, 4 upplagan, Stockholm, 2021.

Bäcklund m.fl., Brottsbalken (2024-03-21, version 23, JUNO), kommentaren till 17 kap. 16 § under rubriken Försök och förberedelse till främjande av flykt.

Christensen, Tove; Wärlinge Andersson, Matilda, 'Fem personer har avvikit från fängelse i Norrköping', *SVT Nyheter*, 2023-07-31, <<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/ost/fem-personer-har-rymt-fran-fangelse-i-norrkoping>>, besökt 2024-04-18.

Danelius, Hans; Danelius, Johan; Bull, Thomas; Cameron, Iain, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 6 upplagan, Stockholm, 2023.

Ekbom, Thomas; Björkgren, Per; Nygren, Lovisa; Resberg, Bente; *Människan, brottet, följderna*, 8 upplagan, Stockholm, 2016.

Jareborg, Nils, 'Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio)', 2, *Ohio State Journal of Criminal Law*, 2005, s. 521–534.

Jareborg, Nils; Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 7 upplagan, Stockholm, 2022.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod' i Nääv, Maria; Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 upplagan, s. 21–46, Lund, 2018.

Kruse Mikkelsen, Jens; Holst, Nicolaj Sivan, straffeloven (LBK nr 434 af 25/04/2024), § 124, not 824, 2024-05-14 (danska Karnov).

Kruse Mikkelsen, Jens; Holst, Nicolaj Sivan, straffeloven (LBK nr 434 af 25/04/2024), § 70, not 343, 2024-05-14 (danska Karnov).

Lernestedt, Claes, *Kriminalisering – Problem och principer*, Uppsala, 2003.

Lidholm, Per, 'Tidernas mest spektakulära fängelserymningar', *Svenska Dagbladet*, 2015-06-14, <<https://www.svd.se/a/7099dfd1-6d11-4315-b27b-2f4b02a92c9c/tidernas-mest-spektakulara-fangelserymningar>>, besökt 2024-04-19.

Mill, John Stuart, *On Liberty*, Ontario, 2001. Läst via <www.socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/liberty.pdf>, läst 2024-02-22. Original: Mill, John Stuart, *On Liberty*, London, 1859.

Sandgren, Claes, 'Är rättsdogmatiken dogmatisk?', *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 2005 s. 648–656.

Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till Kriminologi – Volym II*, Uppsala, 2019.

Simester, A P; von Hirsch, Andreas, *Crimes, Harms, and Wrongs*, Oxford, 2011.

'Svår avvägning när permission ska beviljas', *Aftonbladet*, 2018-08-02, <<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/qnBkmw/svar-avvagning-nar-permission-ska-beviljas>>, besökt 2024-04-18.

Ulväng, Magnus; Jareborg, Nils; Friberg, Sanda; Asp, Petter, *Brotten mot allmänheten och staten*, 2 upplagan, Uppsala, 2014.

Zangana, Beri; Sjögren, Anna, 'Fem personer rymde från fängelse – smet under kontroll', *Aftonbladet*, 2023-07-30 <<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/76gnKV/fem-personer-har-rymt-fran-fangelse>>, besökt 2024-04-18.

Rättsfall (Europadomstolen)

Heaney and McGuinness v. Ireland, no. 34720/97, 21 december 2000.

Övrigt

Hemsidor

Kriminalvården '123 frågor', <www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/123-fragor>, fråga 4 och 86, besökt 2024-02-28.

Kriminalvården, 'Frågor om jobb', <www.kriminalvarden.se/jobba-hos-oss/fragor-om-jobb/#faqar-personalen-pa-fangelser-och-hakten-bevapnade-21>, besökt 2024-04-16.

Kriminalvården, 'Säkerhetsklass', <www.kriminalvarden.se/fangelse-fri-vard-och-hakte/fangelse/sakerhetsklass>, besökt 2024-04-25.

Rapporter

Council of Europe, SPACE I, *Annual Penal Statistics of the Council of Europe*, 2001.

Council of Europe, SPACE I, *Council of Europe Annual Penal Statistics*, 2002.

Council of Europe, SPACE I, *Council of Europe Annual Penal Statistics*, 2003.

Council of Europe, SPACE I, *Council of Europe Annual Penal Statistics*, 2004.

Council of Europe, SPACE I, *Council of Europe Annual Penal Statistics*, 2005.

Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2006* (benämnd KOS 2006).

Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2014* (benämnd KOS 2014).

Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2015* (benämnd KOS 2015).

Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2017* (benämnd KOS 2017).

Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2020* (benämnd KOS 2020).

Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2021* (benämnd KOS 2021).

Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2022* (benämnd KOS 2022).